

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра загальнотеоретичного правознавства та публічного права

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРАВА НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА» (Criminal law protection of the
constitutional right to inviolability of the home)**

Виконав: студент 2-го року
навчання,

Спеціальності

081 Право

Макаренко Данило Вікторович

Керівник: Заєць А. П.,

доктор юридичних наук, професор

Рецензент _____

Магістерська робота захищена

з оцінкою _____

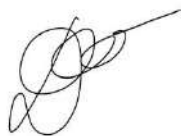
Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2025 р.

Декларація академічної доброчесності студента НаУКМА

Я Макаренко Данило Вікторович, студент 2 року навчання факультету правничих наук, спеціальність 081 «Право», адреса електронної пошти: d.makarenko@ukma.edu.ua

- підтверджую, що написана мною магістерська робота на тему «Кримінально-правова охорона конституційного права недоторканності житла» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронних систем.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

9 травня 2025 року

Макаренко Д.В.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ПРАВО НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ	8
1.1. Історичний розвиток правового регулювання недоторканності житла в Україні	8
1.2. Конституційне закріплення недоторканності житла та його значення для забезпечення гарантій законності в Україні.	17
РОЗДІЛ 2 СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, «ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАННОСТІ ЖИТЛА» (СТ. 162 КК УКРАЇНИ)	32
2.1 Об'єкт, об'єктивна сторона та предмет правопорушення проти недоторканності житла	32
2.2. Суб'єкт та суб'єктивна сторона правопорушення проти недоторканності житла	41
2.3. Відмежування порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України) від кримінальних правопорушень із суміжним складом.....	44
РОЗДІЛ 3 КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА.....	50
3.1. Покарання за порушення недоторканності житла: теоретичні основи та практика застосування	50
3.2. Недоліки та прогалини у кримінально-правовому захисті недоторканності житла.....	59
3.3. Особливості забезпечення права на недоторканність житла в умовах воєнного стану.	66
3.4. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід захисту недоторканності житла під час воєнного стану	71
ВИСНОВКИ.....	80
Список використаних джерел	85

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄСПЛ	Європейський Суд з прав людини
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
ВС	Верховний Суд
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ЄКПЛ	Конвенція про захист прав людини
ПП1	Перший протокол до ЄКПЛ
р.	рік
ст.	стаття
п.	пункт
ч.	частина
с.	сторінка

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи «Кримінально-правова охорона конституційного права недоторканності житла» полягає в тому, що право на недоторканність житла є одним із найважливіших елементів прав особи і громадянина та одним з базових прав, гарантованих Конституцією України (ст. 30). Це право забезпечує кожному захист від свавільного втручання держави або інших осіб у своє житло, охороняє фізичну та психологічну безпеку громадян, їх приватність.

У сучасних умовах воєнного стану, правової трансформації та цифровізації суспільства питання охорони недоторканності житла набуває особливої актуальності. З одного боку, держава має ефективно реагувати на загрози безпеці, забезпечуючи можливість оперативного проникнення у житло в передбачених законом випадках. З іншого боку, зберігається ризик зловживання повноваженнями з боку суб'єктів владних повноважень, що може призводити до порушення прав громадян.

Особливого значення набуває кримінально-правовий механізм охорони цього права. Саме законодавчі акти в сфері кримінального права встановлюють юридичну межу допустимості втручання у житло і визначає відповідальність за її порушення. Стаття 162 КК України передбачає відповідальність за незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи, а також незаконне проведення в них обшуку або огляду. Практика застосування цієї норми викликає низку теоретичних і практичних питань, пов'язаних з розмежуванням складів кримінальних правопорушень, проблемами доказування, призначенням покарань та забезпеченням балансу між охороною житла і потребами правопорядку. Вивчення теми є доцільним для глибшого розуміння ролі кримінального права як інструмента захисту конституційних прав людини, а також для формулювання практичних рекомендацій щодо удосконалення кримінального законодавства та судової практики.

Дослідницьке питання: Яким чином кримінальне законодавство України забезпечує охорону права на недоторканність житла і наскільки ефективно воно реалізується на практиці?

Дослідницька мета полягає у тому, щоб на основі аналізу законодавства, практики його застосування, а також міжнародних стандартів і рішень Європейського суду з прав людини визначити ефективність кримінально-правових засобів охорони недоторканності житла. Особливу увагу буде приділено аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, проблемам кваліфікації, призначенню покарань та механізмам запобігання порушенням з боку держави.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері охорони конституційного права особи на недоторканність житла.

Предметом дослідження є кримінально-правові норми, що регламентують відповідальність за порушення недоторканності житла, судова практика їх застосування та шляхи вдосконалення правозастосування.

Методологія дослідження теми «Кримінально-правова охорона конституційного права недоторканності житла» ґрунтується на використанні таких загальнонаукових методів, як аналітичний, системний та порівняльно-історичний. Також застосовуються спеціально-наукові методи юридичної науки, зокрема формально-юридичний, порівняльно-правовий та порівняльно-історичний.

Аналітичний метод дозволив детально дослідити структуру складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, та зіставити її з правозастосовною практикою. Він також використовувався при аналізі рішень судів першої інстанції та апеляційних судів, щодо призначення покарання та тлумачення ознак складу кримінального правопорушення.

Системний метод дав змогу дослідити недоторканність житла як елемент ширшої системи прав людини та забезпечення верховенства права в державі, а також розглянути взаємозв'язки кримінального, процесуального та конституційного права.

Порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати зарубіжний досвід (зокрема, країн ЄС) щодо кримінальної відповідальності за посягання на житло та визначити можливості адаптації ефективних механізмів до національної правової системи.

Формально-юридичний метод був застосований для інтерпретації положень кримінального та конституційного законодавства, а також міжнародних актів, зокрема ст. 8 Європейської конвенції з прав людини.

Порівняльно-історичний метод використовувався для дослідження еволюції інституту недоторканності житла в українському праві. Такий аналіз дозволив виявити, як трансформувалося розуміння житла як охоронюваного блага, зокрема як змінювалися межі допустимого втручання держави в особистий простір особи.

У цілому, це дослідження покликане сприяти формуванню цілісного підходу до захисту права на недоторканність житла в Україні та вдосконаленню правозастосовної практики у цій сфері.

РОЗДІЛ 1

ПРАВО НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ

1.1. Історичний розвиток правового регулювання недоторканності житла в Україні

Ідея прав і свобод людини, а також їх гарантій, формувалася протягом багатьох років. Її коріння сягає давніх філософських та релігійних уявлень про людину, суспільство та справедливість. З часом ці уявлення еволюціонували, звільняючись від містицизму та набуваючи рис наукових теорій.

Права людини – це складне явище, яке завжди було в центрі уваги суспільства, поєднуючи політичні, правові, етичні та філософські аспекти. Людство пройшло довгий шлях, обмежуючи владу держави та розширюючи права людини. Боротьба за свободу часто ставала рушійною силою суспільних змін, проте рідко коли боротьба була легкою. Досліджуючи питання недоторканності житла в Україні, варто проглянути еволюційний шлях даного права, та почати з моменту, коли таке право почали закріплювати в нормативно правових актах України та держав, в складі яких Україна перебувала.

Починаючи будь-яке правове дослідження еволюції тієї чи іншої правової норми на теренах України, особливо у сфері охорони прав людини, доцільно звернутися до найдавнішого письмового джерела східнослов'янського права — «Руської Правди». Уже в цьому архаїчному, але надзвичайно вагомому для української правової традиції документі простежується перша правова реакція щодо посягання на житло особи.

Так, у статті 38 Короткої редакції «Руської Правди» вказано, що вбивство злодія вночі у своєму домі дозволяється, там зазначається: *«Коли злодія уб'ють в*

домі під час крадіжки, то уб'ють його як пса, а коли виживе до ранку, то мають привести на княжий двір. Коли ж буде вбитий і будуть люди, що бачили його зв'язаним, то платити за нього 12 гривень.» [1 с.18][2].

Це положення однозначно засвідчує, що вже в XI–XIII століттях право особи захищати свій дім визнавалося пріоритетним над правом злочинця на життя, якщо вторгнення відбувалося в домі у потерпілого та в нічний час. Така норма є ранньою формою визнання недоторканності житла, зокрема в умовах, коли втручання здійснювалося не владою, а злочинцем. Більше того, той факт, що у положеннях «Руської Правди» простежується розрізнення крадіжки, вчиненої вдень чи вночі, у публічному місці чи у приватному володінні - свідчить про поступове усвідомлення значущості житла як охоронюваного об'єкта. У цьому контексті право господаря «на оборону» стало не лише дозволеним, а й узаконеним, що за змістом наближається до сучасних уявлень про недоторканність житла як правову цінність, захищену державою. Таким чином, вже на ранньому етапі формування вітчизняної правової традиції зароджується уявлення про житло як сакральне, недоторкане місце, за посягання на яке особа мала право на жорстку відповідь.

Надалі, можна знайти норми, які забезпечували б охорону права на недоторканність житла у нормативних документах Великого Князівства Литовського. Там це було закріплено у статуті 1588 року — одному з найрозвиненіших кодексів раннього європейського права. У цьому документі, що діяв на території українських земель кілька століть, недоторканність житла вже визнавалась важливою правовою цінністю. В статтях цього документу, що являються предками наших статей, можна знайти такі права:

Артикул 19, Розділ 11, який визначає, що якщо особу чи її гостя було атаковано в її домі, вона мала право вбити нападника. Якщо нападник загинув, то господар мав лише присягнути, що він діяв у межах дому проти особи, яка незаконно вторглася — і в такому разі не ніс відповідальності за смерть злодія.

Артикул 5, Розділ 14 Статуту визначав процедуру обшуку в домі: якщо особа бажала відшукати крадене у чужому помешканні, вона повинна була звернутися до возного та запросити свідків, які мали підтвердити законність дій і бути присутніми під час огляду. Самовільне проникнення до житла без свідків заборонялося, а відмова впустити до хати визнавалася доказом вини, якщо додатково існували інші докази проти особи та свідки. В такому разі особа відшкодовувала збитки. Таким чином, ще у XVI ст. в праві ВКЛ обмежувалося свавільне втручання в житловий простір.

Ще більш показовим є артикул 21, Розділ 14 прямо визнавав право господаря на фізичний захист свого житла: якщо господар убив злодія під час проникнення до помешкання, жодна відповідальність за це не наставала, за умови, що факт вбивства було одразу підтверджено сусідами та возним. Це положення чітко демонструє, що право на оборону житла мало пріоритет перед правом злочинця на життя. Ці статті свідчать про наявність у Статуті ВКЛ 1588 року чіткої правової охорони житла особи [3].

В російській Імперії, в склад якої входила велика частина сучасних українських земель та чийми законами вони регулювались, питання недоторканності житла також має давню історію, яка бере свій початок ще з часів правління Катерини II. «Жалувана грамота» (Грамота на права і вольності російського народу) 1785 року, окрім надання різних привілеїв, також закріплювала важливі положення щодо захисту житла такі як:

1. **Захист від постою військ:** Грамота забороняла використання приватних будинків для розміщення військових.
2. **Судовий порядок вилучення житла:** Вилучення житла могло відбуватися лише на підставі судового рішення.
3. **Захист незаконно захоплених володінь:** Навіть у випадках незаконного захоплення володінь влада забезпечувала їх захист до винесення відповідного судового рішення.

Ці положення свідчать про певні гарантії недоторканності житла, які забезпечували деякий захист прав громадян [4 с.216].

У період правління Миколи I в 1845 році в Російській імперії діяло "Уложення", яке періодично доповнювалося. Важливо зазначити, що на той час у законодавстві ще не було статей, які б безпосередньо передбачали покарання за незаконне проникнення в чуже житло. Все ж, "Уложення" містило статтю, яка встановлювала відповідальність за підпал чужого будинку. Це свідчить про те, що захист житла від пошкодження вогнем вже був закріплений у законодавстві. Таким чином, хоча прямі статті про незаконне проникнення в житло ще не були введені, існуючі норми вже частково відображали зародження права захисту приватної власності і житла громадян [5 с.423].

У 1845 році, "Уложення" було переглянуто та доповнено главою, яка стосувалася насильницького заволодіння чужим майном, включаючи нерухомість та худобу, а також знищення межових знаків. Стаття 2175 встановлювала кримінальну відповідальність за напади на чужі землі та будинки із застосуванням зброї або іншого насильства, включаючи участь озброєних осіб, заподіяння ран або тяжких побоїв, а також дії, що загрожують життю або здоров'ю. Також існувала диференціація за місцем, де вчинено розбій або грабіж. Таким чином, закріплювався особливий статус житла, як місця яке охороняється законом більше за громадські місця, та за посягання на яке назначається більш суворе покарання, таке як каторга та позбавлення всього майна. Також до такого особливого місця прирівнювалась церква, в якій також вчиняти злочини, на думку тогочасного законодавця, було наймовірно небезпечно. Варто зазначити, що охорона житла на рівні церкви у цей період – показник значущості приватного житла. Проте, в законодавстві все ще не було прямої норми, яка б передбачала кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла. Значним кроком вперед стало доповнення "Уложення" статтею 2110, яка вперше ввела кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла. Згідно з цією статтею, за проникнення в чуже житло без

дозволу власника з метою образити його передбачалося покарання у вигляді арешту на строк до трьох місяців. Важливо зазначити, що при визначенні покарання враховувалися такі фактори, як наявність умислу та мотив злочину, також враховувався стан алкогольного сп'яніння, який, вважався пом'якшувальною обставиною. Таким чином, якщо особа в стані алкогольного сп'яніння проникла в чуже житло без наміру образити власника, то покарання було менш суворим і становило до семи днів ув'язнення [6 с.153-156].

Судова реформа 1864 року так само включала покарання за самоправство, суть якого полягала у насильницькому проникненні в чуже житло з прямим умислом на образу власника або відмову покинути чужий будинок на вимогу власника. В поняття самоправства також включались незаконні дії власників житла щодо своїх орендарів, такі як насильницьке виселення, викидання речей або виламування дверей. Важливо, що вже тоді виселення орендарів мало здійснюватися виключно поліцією [6 с.153-156].

У 1903 році нове "Уложення" остаточно закріпило кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла. Стаття 512 передбачала покарання за проникнення в чуже житло, інше приміщення або на чужу огорожену територію із застосуванням насильства. Ця стаття також містила кваліфікуючі ознаки злочину, такі як вторгнення вночі двома або більше особами або із застосуванням зброї. Важливо, що захищалися не лише житлові приміщення, але й нежитлові, а також будь-які огорожені території. Огородженням вважалися не лише металеві або дерев'яні огорожі, але й земляні вали, огорожі з кущів або дерев [6 с.153-156].

У 1907 році в Росії було прийнято законопроект "Про недоторканність особи", статті 15, 16 і 17 якого були безпосередньо присвячені захисту житла. Цей закон встановлював загальні гарантії недоторканності житла від незаконного втручання з боку адміністративної влади [7], зокрема:

- Встановлювалося загальне правило, згідно з яким обшуки, виїмки та огляди мали проводитися мировими суддями, а в окремих випадках – поліцією [7].
- Вимагалось суворе дотримання законодавства щодо підстав і порядку проведення обшуків і виїмок [7].
- Передбачалася відповідальність посадових осіб за безпідставне проведення обшуків або виїмок [7].

Таким чином, цей закон значно посилив захист недоторканності житла в Російській імперії. Однак, дія цієї норми була припинена внаслідок Жовтневої революції 1917 року.

Історія права на недоторканність житла в Україні – це шлях, позначений боротьбою за свободу та справедливість. Після проголошення Української Народної Республіки у 1917 році, III Універсал Центральної Ради заклав основи автономії, а IV Універсал проголосив незалежність. Конституція УНР 1918 року та Закон про тимчасовий державний устрій України закріпили недоторканність житла, заборону обшуків без судового наказу та відповідальність за порушення. Ці документи стали важливим кроком у захисті прав громадян, але, тогочасні політичні події, зокрема гетьманський переворот Павла Скоропадського, не дали змоги втілити ці положення в життя. Конституція УНР 1918 року містила важливі положення щодо недоторканності житла. Розділ II проголошував домашнє вогнище недоторканим, а обшуки дозволялися лише за судовим наказом. У виняткових випадках, коли органи правопорядку могли порушити недоторканність без судового наказу, вони зобов'язані були надати судовий наказ протягом 48 годин після обшуку. Закон про тимчасовий державний устрій України також підкреслював недоторканність оселі та встановлював, що обшуки та виїмки можуть проводитися лише у випадках та в порядку, визначених законом. Проте, ці зміни також не вдалось втілити в життя, через втрату незалежності та захоплення України [8].

У період радянської влади, коли Україна була частиною СРСР, було прийнято чотири конституції: 1919, 1929, 1937 та 1978 років. Ці конституції

формально закріплювали права людини, але на практиці права часто обмежувалися. Концептуальною основою прав людини в цей період залишалася Декларація прав народу 1918 року, яка наголошувала на важливості соціально-економічних питань [9].

Отже, право на недоторканність житла в Україні пройшло складний шлях від законодавчого закріплення до практичної реалізації. Історичні події, політичні зміни та соціальні умови впливали на розвиток цього права, і часто не вдавалося забезпечити його повне дотримання.

У радянській Україні, починаючи з Конституцій УРСР 1919 та 1929 років, спостерігалось розширення переліку прав людини та громадянина порівняно з попередніми конституційними актами. Проте, Конституція СРСР 1924 року не містила статті про недоторканність житла, що відображало загальну тенденцію того часу, коли права людини вважалися "буржуазними" та ігнорувалися в умовах диктатури пролетаріату [10].

Ситуація змінилася з прийняттям Конституції СРСР 1936 року, яка вперше проголосила право на недоторканність житла у статті 128. Однак, ця норма не була відображена у Кримінальному кодексі СРСР, що свідчило про розбіжності між декларативними положеннями Конституції та їх практичним застосуванням [11].

Важливим кроком стало прийняття закону "Про організацію радянської робітничо-селянської міліції" у 1918 році, який встановлював, що обшуки та виїмки можуть проводитися лише за дозволом суддів, за винятком випадків, коли це необхідно для переслідування злочинців [12].

Незважаючи на прийняття Кримінальних кодексів УРСР 1922 та 1927 років, у них не було статей про кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла. Проте, у розділі про господарські злочини КК 1922 року була стаття, яка забороняла без рішення суду виселення працівників державних служб з найманого житла, що передбачало покарання до 6 років виправних робіт.

Примітним фактом є те, що навіть у розділі про злочини проти власності не було кваліфікуючих ознак злочину, пов'язаних з проникненням у житло [13].

Конституція УРСР 1937 року закріпила широкий спектр прав і свобод, включаючи недоторканність житла. Стаття 127 охороняла недоторканність житла та таємницю листування [14]. Чи варто казати, що права закріплені в конституції в період великого терору були чисто декларативними та порушувались кожен день?

Та навіть ці, суто декларативні права, були обмежені після початку війни між Нацистською Німеччиною та радянським союзом, а конкретно після червня 1941 року указом «Про військове положення». Військовим дозволялось здійснювати обшуки, виселяти осіб, яких визнають суспільно небезпечними з місць їх проживання та надані обов'язки для розквартирування військових частин [15].

У 1958 році були прийняті "Основи кримінального законодавства" СРСР і союзних республік, які стали основою для розробки кримінальних кодексів у кожній з республік [16]. Вперше в радянському законодавстві порушення недоторканності житла було визнано злочином і закріплено у статті 130 Кримінального кодексу УРСР 1960 року. Ця стаття, що входила до глави "Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина", передбачала покарання за незаконний обшук, виселення або інші дії, що порушують недоторканність житла, вчинені посадовою особою. Санкції за цей злочин були відносно м'якими – до одного року позбавлення волі або виправних робіт, або штраф до сорока мінімальних розмірів заробітної плати, або громадська догана [17].

Важливим кроком у роз'ясненні поняття "житло" стала постанова Пленуму Верховного Суду СРСР №11 від 5 вересня 1986 року. У ній було визначено, що проникнення в житло – це вторгнення з метою вчинення грабежу або розбою, яке може бути як таємним, так і відкритим, з подоланням перешкод або опором людей, а також з використанням спеціальних пристосувань. Житлом вважалось будь-яке приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання, включаючи

індивідуальні будинки, квартири, кімнати в готелях, дачі, садові будинки, а також їх частини, такі як балкони та веранди. Проте, приміщення, що не використовувалися для проживання, наприклад, комори або гаражі, житлом не вважались [18].

Радянське законодавство у КПК УРСР в ст.ст. 14-1 та 126 чітко визначало коло осіб, які мали право на проникнення в житло без дозволу власника. До них належали органи слідства та дізнання, які могли проводити обшуки та виїмки за наявності достатніх підстав та з санкції прокурора, а також судові виконавці на підставі судового рішення [19].

До гарантій недоторканності житла також можна додати положення про те, що виселення громадян з житлових приміщень могло здійснюватися лише за рішенням суду або з санкції прокурора та, як правило, з наданням іншого житла. Це регулювалось в ст.ст. 36-38 Основ житлового законодавства СРСР і союзних республік [20].

У 1977 році, з прийняттям нової Конституції СРСР, право на недоторканність житла отримало подальше конституційне закріплення. Стаття 55 цієї Конституції чітко проголошувала гарантію недоторканності житла для громадян СРСР, встановлюючи, що ніхто не має права входити в житло без згоди осіб, які там проживають [21].

Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, розпочався новий етап у розвитку прав і свобод громадян. Прийняття Конституції України в 1996 році стало важливим кроком у захисті права на недоторканність житла. Стаття 30 Конституції гарантує кожному недоторканність житла та забороняє проникнення, огляд або обшук без вмотивованого рішення суду [22].

Кримінальний кодекс України, що набув чинності 1 вересня 2001 року, конкретизував поняття "недоторканність житла". Стаття 162 КК України встановлює кримінальну відповідальність за незаконне проникнення в житло, незаконний огляд або обшук, а також незаконне виселення або інші дії, що

порушують недоторканність житла. Залежно від обставин злочину, передбачені різні види покарань, включаючи штрафи, виправні роботи та позбавлення волі [23].

Кримінальний процесуальний кодекс України детально регламентує порядок проведення обшуку та виїмки в житлі. Стаття 177 КПК України встановлює, що проникнення, огляд або обшук можуть проводитися лише на підставі вмотивованої постанови суду. Винятком є невідкладні випадки, пов'язані з рятуванням життя людей, збереженням майна або безпосереднім переслідуванням злочинців, коли проникнення може здійснюватися в іншому порядку, визначеному КПК [24].

У 2014 році в Кримінальному кодексі України відбулись зміни через репресивний закон, який був прийнятий 16 січня та називався «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян», підписаний Януковичем. Закон вводив обмеження для учасників мітингу та ЗМІ, позаяк в контексті охорони житла було доповнено статтю 162 КК України заборонаю блокування доступу до житла особи. Проте всі зміни введені цим законом були скасовані через, близько, місяць вже новим законом, який підписаний Турчиновим [25][26].

1.2. Конституційне закріплення недоторканності житла та його значення для забезпечення гарантій законності в Україні.

Недоторканність житла як правова категорія має давню історію, що зароджується під час становлення ідеї приватної власності та особистих свобод. Ще у Стародавньому Римі поняття "domus" означало не лише фізичний простір, але й юридичний захист, що забезпечував його недоторканність. Ця традиція продовжилася у середньовічній Європі, де римське право вплинуло на формування уявлень про захист житла як частини приватної сфери людини [27 с.14-21]. У Новий час ідея недоторканності житла отримала подальший розвиток у контексті боротьби за права і свободи людини. Наприклад, у Англії після прийняття Білля про права 1689 року було встановлено заборону на безпідставні обшуки і конфіскації [28]. Ця практика знайшла своє відображення у формуванні сучасних правових держав,

таких як США, де Четверта поправка до Конституції 1791 року гарантує право на захист житла від незаконних вторгнень [29].

На українських землях традиція недоторканності житла простежується у звичаєвому праві. Універсали гетьманів містили положення про заборону втручання в приватне життя без відповідного рішення старшинського суду [30]. Проте повноцінна законодавча фіксація цього права відбулася лише у ХХ столітті із проголошенням незалежності України та прийняттям Конституції України 1996 року, яка закріпила недоторканність житла у статті 30 [22]. Забезпечення недоторканності житла стало одним із ключових маркерів правової держави, адже воно втілює принцип верховенства права, захисту особистої автономії та приватної сфери людини. У правовій державі цей принцип дозволяє зберігати баланс між інтересами суспільства та індивіда, водночас забезпечуючи недоторканність житла як фундаментальне право [31].

Недоторканність житла є одним із фундаментальних прав людини, гарантованих Конституцією України. У статті 30 Конституції зазначено, що кожному гарантується недоторканність житла. Проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку дозволяється лише за вмотивованим рішенням суду [22].

Захист цього права також забезпечується іншими нормативно правовими актами, зокрема Кримінальним процесуальним кодексом України, який регламентує порядок проведення обшуків та вилучень у житлі [24].

Українське законодавство базується на міжнародно-правових стандартах, зокрема на положеннях статті 8 Європейської конвенції з прав людини, яка забезпечує право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції [32]. Європейський суд з прав людини неодноразово визнавав порушення цього права в українській практиці, наголошуючи на необхідності ефективних механізмів захисту [31].

У порівнянні з іншими країнами, механізми захисту недоторканності житла в Україні мають як спільні риси, так і певні особливості:

Таблиця 1. Конституційно-правові засади забезпечення недоторканності житла в європейських країнах

Країна	Нормативна база	Особливості правового регулювання
Україна	Конституція України (ст. 30), Кримінальний процесуальний кодекс.	Заборонено проникнення до житла без рішення суду. Європейські стандарти реалізуються через статтю 8 ЄКПЛ. Потребує покращення механізмів захисту.
Німеччина	Основний закон (ст. 13)	Забезпечено високий рівень захисту. Проникнення дозволено лише в умовах реальної загрози життю або серйозних злочинів.
Франція	Конституція Франції, Кримінальний кодекс	Дозволяє адміністративні обшуки в межах забезпечення національної безпеки за умови дотримання процедур.
Італія	Конституція Італії (ст. 14)	Недоторканність житла є

		фундаментальним правом. Дозволяється втручання лише у випадках, передбачених законом, з чітким судовим наглядом.
Швеція	Конституція Швеції	Максимальна прозорість процедур. Втручання можливе лише за пропорційності мети та обґрунтування дій.
Польща	Конституція Польщі (ст. 50), Кримінальний кодекс	Закріплює недоторканність житла, проникнення можливе лише в межах кримінального процесу та з дозволу суду.
Нідерланди	Конституція Нідерландів (ст. 12)	Чіткі правові норми захисту житла. Втручання дозволено лише за судовим дозволом або у разі термінової необхідності.
Данія	Конституція Данії (ст. 72)	Захищає житло від незаконних обшуків. Будь-яке втручання можливе лише за рішенням суду

Чехія	Конституція Чеської Республіки.	Житло є недоторканим. Проникнення можливе лише з дозволу суду або в надзвичайних ситуаціях, визначених законом.
-------	---------------------------------	---

Розроблено на основі джерел [22, 28, 29, 24,30-38]

Ця таблиця підкреслює спільні риси європейських підходів до захисту недоторканності житла, зокрема суворі правові гарантії та судовий нагляд за втручанням у приватну сферу.

Українське законодавство щодо недоторканності житла переважно відповідає міжнародним стандартам, однак його практичне застосування потребує вдосконалення. На відміну від багатьох європейських країн, в Україні недостатньо чітко розроблені механізми контролю за діями правоохоронних органів, що спричиняє значну кількість порушень. Удосконалення нормативної бази та підвищення відповідальності за незаконне втручання у житлову сферу сприятиме зміцненню правової держави.

Розглянемо ключові проблеми та виклики із забезпечення реалізації права на недоторканність житла у сучасних умовах.

1. *Незаконне проникнення до житла правоохоронними органами.* Попри закріплення недоторканності житла в Конституції України, незаконні обшуки залишаються актуальною проблемою. Часто такі дії зумовлені недостатньою прозорістю процесу санкціонування обшуків судовими органами. Деякі правоохоронці перевищують свої повноваження, виправдовуючи свої дії боротьбою з кримінальними загрозами або тероризмом. Нерідко під час обшуків порушуються процесуальні норми, такі як відсутність понятого чи відеофіксації. Це підриває довіру громадян до правоохоронної системи та ставить під сумнів ефективність

захисту їхніх прав. Для вирішення цієї проблеми потрібен більш жорсткий контроль над діями правоохоронців і вдосконалення судової практики.

2. *Недостатній рівень правової обізнаності громадян.* Багато громадян не знають своїх прав, що дозволяє зловмисникам або державним органам зловживати їхньою некомпетентністю. Наприклад, люди часто не розуміють, що проникнення до їхнього житла без судового рішення є незаконним. Відсутність знань про процедури оскарження або правовий захист робить громадян вразливими до порушень. Ця проблема особливо гостро відчувається у сільській місцевості, де правова освіта менш доступна. Освітні кампанії, правова допомога та підвищення правової культури є ключовими кроками для зміни ситуації. Крім того, важливо створювати доступні ресурси, де громадяни можуть отримати інформацію про свої права.

3. *Технічний прогрес і виклики цифровізації.* Розвиток сучасних технологій породжує нові загрози для недоторканності житла. Наприклад, використання дронів, камер спостереження або інших цифрових пристроїв дозволяє спостерігати за житлом без згоди власника. Також поширеною є практика несанкціонованого доступу до домашніх смарт-пристроїв. Такі порушення складно виявити, а законодавство часто не встигає за технологічними інноваціями. В Україні відсутні чіткі нормативи, що регулюють використання цифрових технологій у контексті захисту приватного життя. Для вирішення проблеми необхідно розробити спеціальні закони, які б враховували технологічний прогрес і захищали права громадян.

4. *Корупційні ризики у судовій системі.* Корупція у судовій системі суттєво впливає на захист права на недоторканність житла. Іноді судові рішення щодо санкціонування обшуків чи проникнення до житла ухвалюються без належного обґрунтування. Це може бути пов'язано з тиском на суддів або їхньою особистою зацікавленістю. Громадяни часто стикаються із затягуванням процесу оскарження незаконних дій, що підриває їхню віру в правосуддя. Підвищення прозорості судової системи, запровадження цифрових реєстрів та автоматизація процесів ухвалення рішень можуть допомогти мінімізувати корупцію. Також необхідно забезпечити жорсткий нагляд за виконанням судових рішень.

5. *Військові та надзвичайні обставини.* В умовах воєнного стану чи надзвичайної ситуації право на недоторканність житла може обмежуватися. Наприклад, житлові приміщення можуть вилучатися для розміщення військовослужбовців. У таких ситуаціях часто виникають конфлікти між державними інтересами та правами громадян. Відсутність чітких процедур компенсації або механізмів захисту прав власників житла посилює напругу. Військовий стан в Україні виявив низку прогалин у законодавстві, які потребують вдосконалення. Необхідно створити прозорі механізми компенсації та правового захисту громадян, чиє житло було використане під час надзвичайних обставин.

6. *Неузгодженість законодавства з міжнародними стандартами.* Попри адаптацію українського законодавства до європейських норм, залишаються прогалини у його імplementації. Наприклад, механізми оскарження незаконного проникнення до житла не завжди ефективні. У багатьох випадках судові процеси тривають занадто довго, що унеможлиблює оперативне відновлення порушених прав. Міжнародні організації, такі як Європейський суд з прав людини, неодноразово вказували на недоліки в реалізації правових гарантій в Україні. Для подолання цих проблем потрібно не лише вдосконалити законодавство, а й забезпечити його дієве застосування на практиці. Важливим кроком стане системне навчання правоохоронців та суддів міжнародним стандартам.

7. *Проблеми з виконанням судових рішень.* Навіть після ухвалення судового рішення про захист права на недоторканність житла виконання таких рішень часто стикається із труднощами. Виконавча служба в Україні нерідко працює неефективно, що ускладнює реальне відновлення прав громадян. Зокрема, постраждалі від незаконних дій не завжди отримують компенсацію. Це спричиняє недовіру до правової системи та знижує її авторитет. Необхідно запровадити дієві механізми контролю за виконанням судових рішень, а також покращити матеріально-технічне забезпечення виконавчої служби. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності правового захисту.

Для подолання зазначених проблем необхідно:

- Вдосконалити механізми судового контролю за діями правоохоронних органів.
- Підвищити рівень правової освіти громадян
- Розробити законодавчі норми, які враховують виклики цифровізації.
- Забезпечити виконання судових рішень та вдосконалити процедури їх оскарження.

Ці заходи сприятимуть зміцненню гарантій права на недоторканність житла в Україні відповідно до сучасних викликів і міжнародних стандартів. Таблиця 2 демонструє, як міжнародні стандарти формують національні механізми захисту права на недоторканність житла, сприяючи його реалізації через удосконалення законодавства, практики судочинства та підвищення прозорості діяльності правоохоронних органів.

Таблиця 2. Роль міжнародно-правових стандартів у формуванні національного механізму захисту недоторканності житла

Міжнародно-правовий стандарт	Основні положення	Вплив на національне законодавство України	Приклади застосування
1	2	3	4
Європейська конвенція з прав людини (ст. 8)	Гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. Втручання допускається лише на законних підставах, якщо	Закріплення аналогічного положення у Конституції України (ст. 30). Адаптація норм через судову практику та законодавство.	У справі «Харченко проти України» ЄСПЛ констатував порушення через недостатню обґрунтованість рішень щодо обшуків, що вплинуло на

	воно є необхідним у демократичному суспільстві.		зміну судової практики.
Прецедент на практика ЄСПЛ	Прецедент и ЄСПЛ у справах про незаконне проникнення до житла формують єдині підходи до інтерпретації права на недоторканність житла.	Стимулює зміни у Кримінальному процесуальному кодексі України щодо обшуків, запровадження відеофіксації, суворішого судового контролю	У справах «Кривіцька та Кривіцький проти України» і «Білоус проти України» ЄСПЛ наголосив на дотриманні правової процедури під час обшуків.
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 17)	Захищає людину від свавільного чи незаконного втручання в її особисте життя, житло, кореспонденцію. Держава повинна забезпечити законодавчий захист цих прав.	Сприяв включенню до українського законодавства норм про неприпустимість свавільного втручання у приватну сферу.	Використовується у національних судових рішеннях для аргументації щодо незаконності дій правоохоронців.
Загальний коментар №16	Роз'яснює принципи	Допомагає формулювати	Сприяє перегляду

Комітету ООН з прав людини	пропорційності, законності та обґрунтованості втручання у право на житло.	критерії для оцінки законності обшуків та інших втручань у житло в українській практиці.	практики застосування обмежувальних заходів у кримінальному провадженні.
Директива ЄС про захист персональних даних	Забороняє обробку персональних даних без згоди особи або законної підстави, включаючи дані, пов'язані з житлом.	Інтеграція положень до законів України про захист персональних даних та права на конфіденційність	Ускладнення доступу до даних про особисте життя громадян, зокрема про їх житлову сферу.
Рекомендації Ради Європи щодо правопорядку	Вимагають забезпечення прозорості, підзвітності та пропорційності дій правоохоронних органів у втручаннях до житла	Використання у тренінгах для правоохоронців та при вдосконаленні стандартів роботи поліції.	Розробка програм навчання для правоохоронних органів щодо проведення обшуків із дотриманням прав людини.
Рішення Комітету міністрів Ради	Контролюють виконання рішень ЄСПЛ та	Сприяють виконанню рішень ЄСПЛ	Після низки рішень ЄСПЛ щодо

Європи	надають рекомендації щодо реформ у національному законодавстві.	Україною та адаптації відповідних норм у національне законодавство.	Україні було внесено зміни до процесуальних кодексів, зокрема щодо обов'язкової участі адвоката під час обшуків.
--------	---	---	--

Розроблено на основ джерел [27,32,39,40]

Міжнародно-правові стандарти відіграють важливу роль у формуванні національного механізму захисту недоторканності житла. Вони забезпечують уніфікацію підходів до захисту цього права, створюють умови для вдосконалення законодавства та стимулюють розвиток практики захисту прав людини. Для України важливо не лише інтегрувати міжнародні норми у внутрішнє законодавство, але й забезпечити їх ефективне виконання на практиці.

Розглянемо рекомендації щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики

1. Посилення судового контролю за втручанням у житлову сферу

Розробити детальні регламенти для суддів щодо санкціонування обшуків та інших втручань у житло, які забезпечують пропорційність і обґрунтованість таких дій.

Запровадити обов'язкову перевірку судьями всіх доказів, наданих правоохоронними органами, перед ухваленням рішення про обшук.

Створити механізми апеляційного оскарження судових рішень щодо проникнення до житла у прискореному порядку.

2. Вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України

Уточнити вимоги до оформлення ухвал суду про обшуки, передбачивши чіткий перелік підстав для проникнення до житла.

Запровадити обов'язкову відеофіксацію всіх слідчих дій, що проводяться у житлових приміщеннях, із зберіганням записів у захищеній системі.

Встановити адміністративну та кримінальну відповідальність за незаконне або неналежне оформлення обшуків та інших слідчих дій.

3. Підвищення правової обізнаності громадян о Розробити державні програми з правової освіти, спрямовані на інформування громадян про їх права, зокрема щодо недоторканності житла.

Створити доступні онлайн-ресурси та інформаційні платформи з рекомендаціями для громадян у випадках незаконного втручання у їхнє житло.

Організувати безкоштовні консультації з питань захисту прав на житло, залучивши громадські організації та адвокатів.

4. Розробка механізмів компенсації за незаконне втручання

Закріпити у законодавстві чіткі процедури компенсації громадянам, які постраждали від незаконного проникнення до житла.

Створити спеціальний фонд для виплати компенсацій постраждалим, наповнення якого може здійснюватися за рахунок штрафів, накладених на порушників.

Забезпечити оперативність розгляду таких справ і виконання судових рішень.

5. Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів

Інтегрувати в українське законодавство положення міжнародних документів, таких як Загальний коментар №16 Комітету ООН з прав людини, для забезпечення пропорційності втручань.

Використовувати прецеденти ЄСПЛ у формуванні судової практики та розробці національних нормативно-правових актів.

Підвищити стандарти захисту конфіденційності у контексті використання новітніх технологій (камер, дронів тощо).

6. Удосконалення діяльності правоохоронних органів

Провести навчання для правоохоронців щодо дотримання законності під час обшуків, акцентуючи увагу на міжнародних стандартах.

Забезпечити регулярний моніторинг дотримання правоохоронцями процедур втручання у житлову сферу, включаючи аудит проведених обшуків.

7. Реформування виконавчої служби

Оптимізувати роботу виконавчої служби для ефективного виконання рішень, пов'язаних із захистом права на житло.

Запровадити цифрові реєстри судових рішень для прозорого моніторингу їх виконання.

Підвищити фінансування служби для забезпечення належного матеріально-технічного забезпечення.

Реалізація цих рекомендацій сприятиме посиленню гарантій недоторканності житла, зменшенню кількості порушень з боку державних органів, підвищенню довіри громадян до судової та правоохоронної системи, а також забезпечить відповідність національного законодавства міжнародним стандартам

Недоторканність житла є фундаментальним правом, що забезпечує баланс між інтересами держави та особистою свободою громадян. В Україні це право закріплено на конституційному рівні, проте його реалізація стикається з численними викликами. Основними проблемами залишаються незаконні втручання, недоліки судового контролю та корупційні ризики. Міжнародно-правові стандарти, такі як Європейська конвенція з прав людини, відіграють важливу роль у вдосконаленні

національних механізмів захисту цього права. Інтеграція практики ЄСПЛ допомагає формувати ефективні підходи до дотримання прав людини в Україні. Для досягнення належного рівня захисту необхідно вдосконалити законодавство, розширити правову освіту громадян і підвищити підзвітність правоохоронних органів. Запровадження чітких механізмів компенсації за порушення сприятиме відновленню довіри до правової системи. Адаптація до сучасних викликів, таких як цифровізація, допоможе створити комплексний механізм захисту недоторканності житла. Реалізація цих заходів стане важливим кроком у розбудові правової держави.

Право на недоторканність житла в Україні має глибоке історичне коріння та пройшло тривалий шлях еволюції — від звичаєвих норм і ранньосередньовічних кодексів до сучасного конституційного та кримінального регулювання. Ще з часів «Руської Правди», Статуту Великого князівства Литовського та актів Російської імперії право особи захищати своє житло поступово набувало ознак правового інституту, закріпленого в законодавстві. У ХХ столітті в умовах СРСР це право декларувалося, але фактично часто порушувалося, особливо під час політичних репресій. Лише після проголошення незалежності України воно отримало повноцінне визнання — насамперед у Конституції 1996 року (ст. 30) та Кримінальному кодексі (ст. 162), із чіткими процесуальними гарантіями, зокрема щодо судового дозволу на проникнення в житло.

Проте, попри формальну відповідність міжнародним стандартам, реалізація права на недоторканність житла в Україні залишається проблемною. Серед ключових викликів — незаконні обшуки, зловживання повноваженнями правоохоронців, низький рівень правової культури населення, технологічні загрози (дрони, цифрове втручання), неефективність виконання судових рішень, воєнний стан і корупція в судовій системі. Такі фактори свідчать про розрив між нормативною базою та її застосуванням на практиці.

Значну роль у формуванні українських стандартів відіграють міжнародно-правові акти — зокрема Європейська конвенція з прав людини (ст. 8), практика ЄСПЛ, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Їх інтеграція сприяє оновленню українського законодавства, але вимагає належного впровадження, контролю та навчання відповідних суб'єктів.

Для зміцнення гарантій права на недоторканність житла необхідно:

- підвищити рівень правової освіти населення;
- адаптувати законодавство до новітніх технологічних викликів;
- запровадити чіткі механізми компенсації за незаконні втручання;
- реформувати діяльність правоохоронних і виконавчих органів;
- забезпечити дотримання міжнародних стандартів та рекомендацій.

Забезпечення недоторканності житла — не лише формальна правова норма, а важливий індикатор правової держави та реального захисту особистої свободи громадянина. Його ефективна реалізація є критичною умовою довіри до правосуддя і легітимності держави в очах суспільства.

РОЗДІЛ 2

СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, «ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА» (СТ. 162 КК УКРАЇНИ)

2.1 Об'єкт, об'єктивна сторона та предмет правопорушення проти недоторканності житла

Об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом. Це означає, що закон встановлює відповідальність за посягання на ці відносини. Варто пам'ятати, що визначення об'єкта правопорушення має велике значення як для теорії, так і для практики. Воно допомагає: визначити, що саме захищає закон, зрозуміти, яку шкоду завдає кримінальне правопорушення суспільству, правильно кваліфікувати кримінальне правопорушення, відрізнити одне кримінальне правопорушення від іншого, класифікувати кримінальне правопорушення та і в загальному побудувати систему Кримінального кодексу.

Об'єктом кримінального правопорушення можуть бути лише ті суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом. Таким чином держава вживає спеціальні заходи для захисту суспільних відносин від небезпечних посягань [41].

Розуміючи, що об'єктом кримінального правопорушення визначають суспільні відносини, які знаходяться під охороною закону і на які здійснено злочинне посягання, можна визначити об'єкт кримінального правопорушення статті 162 КК України [42 с.91].

Визначення об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтею 162 Кримінального кодексу України, є ключовим аспектом при аналізі складу. Після дослідження робіт науковців в галузі кримінального права, можна заявити, що об'єктом цього правопорушення визначають гарантоване Конституцією України право на недоторканність житла або інших приміщень, що перебувають у власності громадян. Такого погляду дотримуються, зокрема, С.С. Яценко та М.І. Мельник [43],[44].

При цьому, порушенням недоторканності житла розуміється незаконне, як відкрите, так і таємне, проникнення в чуже житло, таке як будинок, квартира або кімната, без згоди власника [45 с.129].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення — це сукупність передбачених кримінальним законом зовнішніх ознак суспільно небезпечного діяння, що визначають його фактичний зміст та юридичну значущість. Вона відображає спосіб, умови та наслідки посягання на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), без якого вчинення кримінального правопорушення неможливе. Для матеріальних складів кримінальних правопорушень обов'язковими є також суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між діянням і цими наслідками.

Факультативними ознаками об'єктивної сторони є місце, час, обстановка, спосіб, засоби вчинення кримінального правопорушення. Вони набувають обов'язкового характеру, якщо прямо зазначені у диспозиції статті Кримінального кодексу України.

Значення об'єктивної сторони полягає у тому, що вона дозволяє:

- чітко визначити, в чому полягає кримінальне правопорушення,
- встановити його наслідки та обставини вчинення,
- розмежувати суміжні кримінальні правопорушення,
- відмежувати кримінально карані діяння від таких, що не є кримінальними,
- правильно кваліфікувати кримінальне правопорушення та визначити ступінь його суспільної небезпеки.

Таким чином, об'єктивна сторона кримінального правопорушення є ключовим елементом його складу та визначає юридичну відповідальність особи за вчинене діяння [41,45-46].

Правопорушення передбаченого статтею 162 КК України не передбачає настання будь яких небезпечних наслідків, таким чином можна дійти до логічного висновку, що дана стаття сконструйована за принципом формального складу кримінального правопорушення. Це означає, що у випадку проникнення особи до чужого житла не вимагає настання небезпечних наслідків, сам факт проникнення вже виконує диспозицію зазначену у статті. Факультативних ознак у даній статті немає, а отже вони не впливають на кваліфікацію цього кримінального правопорушення. Також, уявити ситуацію, коли порушення недоторканості житла відбувалося б шляхом бездіяльності особи досить важко, отже можна зрозуміти, що діяння характеризується активними діями [23].

Досліджуючи зміст поняття «незаконне проникнення» можна звернутись до Постанови Пленуму Верховного Суду від 18 квітня 2018 року, де "проникнення" в контексті кримінального правопорушення, означає незаконне потрапляння особи до житла, іншого приміщення чи сховища. Це відбувається, коли особа не має права там перебувати, діє всупереч волі законного власника, використовує обман, не має законних підстав для перебування або порушує встановлений законом порядок. Важливо, що незаконність стосується самого факту потрапляння або перебування в приміщенні під час скоєння правопорушення. Спосіб проникнення не має вирішального значення. Для визначення "проникнення" враховуються фізичний критерій (факт потрапляння в приміщення, час, спосіб, місце та обставини потрапляння) та юридичний критерій (незаконність потрапляння або перебування, мета дій особи та усвідомлення нею незаконності своїх дій). Якщо особа має вільний доступ до приміщення, то проникнення немає, навіть якщо вона має намір заволодіти майном. Однак, якщо особа потрапляє у приміщення з вільним доступом, але потім проникає в місця з обмеженим доступом, це вважається проникненням.

Отже, "проникнення" - це незаконне потрапляння особи в приміщення, що оцінюється з урахуванням фізичних та юридичних критеріїв [47].

Конституція визначає виключення, коли дозволяється проникнення до житла особи, без судового рішення. Це випадки пов'язані з «врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.»

Частина обставин, як ми бачимо, зумовлені необхідністю захисту життя та здоров'я громадян, а також запобігання значним матеріальним збиткам. Важливо розуміти, що ці дії – це тимчасова міра, яка вимушено обмежує права і свободи людини, але вони є законними, оскільки спрямовані на захист конституційного устрою, прав і законних інтересів осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави. Підстави для безперешкодного доступу в чуже житло під час надзвичайних подій визначені у :

- Кодексі Цивільного Захисту
- **п.2 ч.13 ст. 22:**

Стаття 22 Кодексу Цивільного Захисту України надає рятувальникам повноваження безперешкодно входити на території підприємств, які постраждали від надзвичайних ситуацій, для проведення робіт з ліквідації наслідків.

- **п.5 ч.4 ст.24:**

Стаття 24 Кодексу Цивільного Захисту України надає Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту право безперешкодного доступу до об'єктів суб'єктів господарювання та їхніх територій для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, а також для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та гасіння пожеж.

- **п.2 ч.2 ст. 25:**

Стаття 25 Кодексу Цивільного Захисту України гарантує спеціалізованим службам цивільного захисту безперешкодний доступ на об'єкти суб'єктів господарювання та їхні території для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, а також для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

- **п.2 ч.2 ст.27:**

Стаття 27 Кодексу Цивільного Захисту України надає добровільним формуванням цивільного захисту право на безперешкодний доступ на об'єкти суб'єктів господарювання та їхні території для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, а також для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

- **ч. 6 ст. 80:**

Стаття 80 Кодексу Цивільного Захисту України уповноважує працівників пожежно-рятувальних підрозділів на безперешкодний доступ до всіх житлових, виробничих та інших приміщень під час гасіння пожежі, а також на застосування будь-яких заходів, спрямованих на рятування населення, запобігання поширенню вогню та ліквідацію пожежі.

- **п.2 ч.3 ст. 110:**

Стаття 110 Кодексу Цивільного Захисту України надає рятувальникам, які проводять роботи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, право на безперешкодний доступ на території суб'єктів господарювання, що постраждали внаслідок надзвичайної ситуації [48].

- **Кримінальному процесуальному кодексі України**

Згідно зі статтею 233, проникнення до житла або іншого володіння особи без рішення слідчого судді допускається лише у екстрених ситуаціях, коли необхідно врятувати життя людей або майно, або ж коли відбувається безпосереднє переслідування осіб, підозрюваних у кримінальному правопорушенні. У таких

випадках прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язані негайно після таких дій звернутися до слідчого судді з клопотанням про обшук [24].

- Законі України «Про житлово-комунальні послуги»

Ч.4 ст. 29 вказує, що представники виконавця комунальних послуг мають право на несанкціонований доступ до житла або іншого об'єкта нерухомого майна у невідкладних випадках, коли існує загроза життю та здоров'ю людей або майну, для проведення огляду та ліквідації аварій [49].

- Закон України «Про боротьбу з тероризмом»

Згідно зі статтею 15, посадові особи, залучені до антитерористичної операції, мають право проникати до житлових та інших приміщень, на земельні ділянки, що належать громадянам, а також на території та в приміщення підприємств, установ і організацій, та перевіряти транспортні засоби, якщо це необхідно для припинення терористичного акту, переслідування підозрюваних у його вчиненні або якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю людей [50].

- Закон України «Про національну поліцію»

Згідно статті 38, поліція має право проникати до житла або іншого володіння особи без рішення суду лише в екстрених випадках, коли це необхідно для: порятунку життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій, безпосереднього переслідування осіб, підозрюваних у скоєнні кримінального правопорушення, або припинення кримінального правопорушення, що загрожує життю осіб, які перебувають у житлі чи іншому володінні. При цьому проникнення поліцейського не повинно обмежувати право особи користуватися своїм майном, і про кожний такий випадок обов'язково складається протокол [51].

- Закон України «Про правовий режим воєнного стану»

Згідно з пунктом 17 частини 1 статті 8, під час дії воєнного стану можливе примусове розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу сил цивільного захисту та

евакуйованого населення в житлові приміщення, що належать фізичним або юридичним особам.

Фактично, йдеться про встановлення військово-квартирної повинності, що означає обов'язок населення надавати приміщення для військових у місцях їх постійного розташування або тимчасових зупинок [52].

- Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 18 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», у разі його запровадження з підстав, передбачених пунктами 2–7 частини другої статті 4 цього ж Закону, допускається можливість проведення огляду житла громадян без попереднього рішення суду — у випадках, коли це є необхідним. Такими підставами є: здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням важливих об'єктів інфраструктури; виникнення міжнаціональних чи міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян; масові безпорядки із застосуванням насильства, які обмежують права і свободи людей; спроби насильницького захоплення державної влади або зміни конституційного ладу; масове порушення державного кордону з території суміжних держав, а також необхідність відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади [53].

Для більш повного розуміння обставин, за яких правоохоронні органи можуть порушити право недоторканості житла особи без постанови суду, необхідно звернутись до Постанови Пленуму Верховного суду України від 7 жовтня 2024 року.

По-перше, врятування майна, яке є знаряддями, предметом або засобом кримінального правопорушення та існує загроза його знищення – може бути підставою для проведення обшуку житла в контексті ч. 3 ст. 233 КПК.

Проте, в такому разі, в ухвалі слідчого судді, постановленої *ex post factum*, необхідно зазначати, що саме свідчило про те, що речові докази могли бути знищені і зволікання до цього призведе. Не можна зазначати, про «можливість знищення» через те, що втручання до житла особи – виключна дія. Тобто, загроза має бути реальна, а не уявна.

По-друге, після обшуку – необхідно звернутись до суду з клопотанням негайно. В іншому випадку, за відсутності в матеріалах справи обставин, які б свідчили про нездоланні перешкоди, це буде порушення принципу невідкладності.

По-третє, у разі порушення вищевизначених умов, всі докази, зібрані під час обшуку будуть визнанні недопустимими як і всі похідні від них [54][55].

У всіх інших випадках, проникнення до житла особи допускається лише за постановою суду.

Частиною другою статті 162 визначена друга форма об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Це незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян вчинені службовою особою, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства. В цій ситуації виникає 2 питання. Перше – які особи ще можуть вчиняти огляд або обшук житла, як зазначено в ч.1, як не службові? Дане формулювання викликає колізію між застосуванням частини 1 та частини 2 статті 162, особливо звертаючи увагу на те, що між словами «вчиненні службовою особою» і «застосування насильства» стоїть сполучник «або». Таким чином, можна дійти до висновку, що проникнення до житла саме службової особи є більш небезпечним, ніж звичайної. Проте ми натикаємось на друге питання, яке висвітлювала у своїх роботах Жмур Ю. М. Через відсутність посилання на використання службовою особою своїх повноважень, формально ми потрапляємо в ситуацію, коли будь яка службова особа, яка проникає до житла з особистих причин поза волею проживаючої там особи, навіть без використання службових повноважень, дає

підстави для кваліфікації цих дій за частиною другою, що абсолютно не відповідає ступеню суспільної небезпечності [56 с.135-136]. Логічно було б виключити з ч.1 формулювання «проведення огляду або обшуку» а у ч. 2 додати «з використанням службових повноважень».

Оскільки об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 162 Кримінального кодексу України, є право людини на недоторканність житла та іншого володіння, то предметом цього правопорушення виступає саме житло або інше володіння особи. Тобто, у цій статті виділено два види предмета кримінального правопорушення: житло та інше володіння.

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, поняття "житло особи" охоплює будь-яке приміщення, що перебуває у її постійному чи тимчасовому користуванні, незалежно від його призначення та юридичного статусу, і яке пристосоване для проживання фізичних осіб. Це включає всі складові частини такого приміщення. Проте, приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені законом, не вважаються житлом.

Поняття "інше володіння особи" охоплює транспортні засоби, земельні ділянки, гаражі, а також інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, які перебувають у володінні особи [24].

Верховний суд тлумачить поняття "інше володіння особи", яке використовується поряд з "житлом" у контексті недоторканності та охоплює широкий спектр об'єктів. Він визначає дане поняття, як предмети матеріального світу, що перебувають у фактичному, стабільному та безперервному володінні фізичної особи; об'єкти, призначені, пристосовані або спеціально обладнані для розміщення або зберігання майна, вирощування або виробництва продукції, забезпечення побутових та інших потреб особи; об'єкти, оснащені пристосуваннями, що ускладнюють проникнення (огорожа, забори, сигналізація, охорона тощо). Важливо, що володіння може бути як законним, так і незаконним. Це означає, що

значення має сам факт фактичного володіння, незалежно від його юридичного оформлення [57].

З таким рішенням узгоджується і практика ЄСПЛ, де в справі "Барклі проти Сполученого Королівства" 1996 року житло визначається, як «місце (помешкання), де особа постійно проживає, незалежно від форми чи підстави такого проживання, утримує і облаштовує його, навіть якщо це здійснено з порушенням національного законодавства» [58].

2.2. Суб'єкт та суб'єктивна сторона правопорушення проти недоторканності житла

У кримінальному праві суб'єкт кримінального правопорушення – це особа, яка скоїла протиправне діяння. У більш вузькому розумінні, це людина, яка може нести відповідальність за свої дії перед законом. Кримінальний кодекс України визначає, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише фізична, осудна особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Отже, основними ознаками суб'єкта кримінального правопорушення, як зазначено у статті 18 КК України є:

- фізична особа (людина);
- осудність;
- досягнення встановленого законом віку [23].

При розгляді кримінального правопорушення, передбаченого статтею 162 Кримінального кодексу України (порушення недоторканності житла), важливо визначити суб'єкта, тобто особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Суб'єктом може бути лише фізична особа, тобто людина. Не передбачається кримінальної відповідальності для тварин або юридичних осіб [23].

Необхідною складовою суб'єкта кримінального правопорушення є досягнення певного віку. Кримінальний кодекс України встановлює вікові межі для

настання кримінальної відповідальності. За загальним правилом, відповідальність настає з 16 років. Однак, для певного переліку кримінальних правопорушень, визначених у частині 2 статті 22 КК України, відповідальність настає з 14 років [23].

Встановлення мінімального віку відповідальності обумовлене необхідністю врахування здатності особи усвідомлювати свої дії та їх наслідки. Згідно з Кримінальним кодексом України, зокрема статтею 22, кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла (стаття 162 КК України) настає з 16 років. Однак, важливо зазначити, що це загальне правило не застосовується до всіх випадків порушення недоторканності житла.

Річ у тім, що недоторканність житла може бути порушена не лише кримінальними правопорушеннями, передбаченим статтею 162 КК України, але й іншими, де недоторканність житла виступає як обтяжуюча обставина. Серед таких є й ті, за які відповідальність настає з 14 років, наприклад, крадіжка, грабіж, розбій, вчинені з проникненням у житло. Отже, якщо говорити конкретно про порушення недоторканності житла за статтею 162 КК України, то суб'єктом кримінального правопорушення буде фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [23].

Кримінальний кодекс України визначає, що для притягнення до кримінальної відповідальності особа повинна бути осудною. Це означає, що на момент скоєння кримінального правопорушення вона усвідомлювала свої дії та могла ними керувати. Протилежним до цього поняттям є неосудність (ст.19), яка виключає кримінальну відповідальність. Неосудною вважається особа, яка через психічне захворювання, розлад, недоумство або інший хворобливий стан не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними. Крім того, кодекс вводить поняття обмеженої осудності. Це стан, коли особа через психічний розлад не повністю усвідомлює свої дії або не може повністю ними керувати. У такому випадку особа підлягає кримінальній відповідальності, але суд може призначити примусові заходи медичного характеру. Отже, суб'єктом порушення недоторканності житла може бути визнана особа, яка не має хронічних психічних захворювань, усвідомлює

незаконність своїх дій, розуміє їх суспільну небезпеку та здатна контролювати свою поведінку [23].

Окрім загальних характеристик суб'єкта правопорушення, закон у деяких випадках вимагає наявності спеціальних ознак. Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична, осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності та має додаткові характеристики, що визначаються для конкретного правопорушення. У контексті статті 162 Кримінального кодексу України (порушення недоторканності житла), суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку та, згідно з частиною 2 статті 162, є службовою особою [23].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – це внутрішній, психологічний аспект протиправного діяння, що відображає ставлення особи до своїх дій та їх наслідків. Вона включає такі елементи, як вину, що є обов'язковим елементом і визначає наявність суб'єктивної сторони, а її відсутність означає відсутність кримінального правопорушення. А також мотив та мету, які не завжди є обов'язковими, але можуть бути важливими для визначення ступеня вини, стаючи обов'язковими, якщо прямо вказані в законі. Також важливий емоційний стан. Хоча емоції часто не впливають на суб'єктивну сторону, деякі з них, наприклад, сильне душевне хвилювання, можуть бути важливими. Отже, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – це психічний стан особи під час скоєння протиправного діяння, що включає її наміри, мотиви та емоції [45 с.129].

Визначення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого статтею 162 Кримінального кодексу України (порушення недоторканності житла), є ключовим для правильної кваліфікації та призначення справедливого покарання. Хоча стаття 162 КК України не вказує прямо на форму вини, більшість юристів сходяться на думці, що для цього кримінального правопорушення характерний прямий умисел. Це означає, що особа усвідомлює, що порушує недоторканність житла, та бажає вчинити такі дії [59 с.67-68].

Термін "незаконне", використаний у статті 162, підкреслює, що особа повинна усвідомлювати незаконність своїх дій, ця незаконність буде виражатися у діях особи, яка долає перешкоди для проникнення, навіть якщо вони очевидні (наприклад, зачинені двері або відсутність згоди власника). Тобто, особа усвідомлює, що її дії є «вторгненням на чужу територію», і цілеспрямовано їх вчиняє. При незаконному проведенні огляду або обшуку усвідомлення незаконності полягає в розумінні особою, що вона порушує встановлений законом порядок проведення цих слідчих дій, визначений КПК України [23].

2.3. Відмежування порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України) від кримінальних правопорушень із суміжним складом

Аналіз Кримінального кодексу України показує, що існує ряд діянь, які різною мірою зазіхають на недоторканність житла або інше володіння особи. У зв'язку з цим, особливо важливим є питання розмежування кримінального правопорушення, передбаченого статтею 162 КК України, від інших схожих протиправних діянь. Враховуючи це, серед кримінальних правопорушень зі схожим складом були виокремлені ті норми, відповідальність за які можуть конкурувати зі статтею 162 КК України. До таких, на мою думку, належать частина 3 статті 185, частина 3 статті 186, частина 3 статті 187 та стаття 365.

Крадіжка, грабіж та розбій, коли вони супроводжуються незаконним проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, кваліфікуються за частинами 3 статей 185, 186 та 187 Кримінального кодексу України відповідно. Ці три кримінальні правопорушення, що належать до групи кримінальних правопорушень проти власності, розглядають порушення недоторканності житла як обтяжуючу обставину, що підвищує ступінь їхньої суспільної небезпеки.

Відповідно, у ст. 185 йде мова про таємне викрадення чужого майна, у ст. 186 відповідальність визначена за відкрите викрадення чужого майна, а 187 стаття використовується під час кваліфікації нападу, з метою заволодіння чужим майном. Частина 3 у кожній з цих статей додає кваліфікуючу ознаку у вигляді поєднання цих

злочинів з проникненням до житла, іншого приміщення чи сховища. Основний об'єкт цих кримінальних правопорушень – це суспільні відносини, що забезпечують право власності. Водночас, право людини недоторканності її житла та іншого володіння в цих злочинах виступає як додатковий об'єкт, що охороняється законом. Це є важливим моментом для розмежування цих складів злочинів зі статтею 162 КК України.

Важливо розрізнати: у випадку порушення недоторканності житла (стаття 162 КК України) житло або інше володіння є тим, на що спрямоване протиправне діяння, тобто предметом кримінального правопорушення. Натомість, у кримінальних правопорушеннях проти власності, таких як крадіжка, грабіж чи розбій, предметом є саме чуже майно, а житло, інше приміщення чи сховище виступають як місце, де вчиняється кримінальне правопорушення, тобто є елементом об'єктивної сторони. Однак, на практиці, ця різниця в предметі не завжди допомагає чітко відмежувати ці кримінальні правопорушення. Проблема полягає в тому, що коли стороння особа проникає в житло чи інше володіння, без чіткого розуміння її намірів (тобто без встановлення ознак суб'єктивної сторони), складно визначити, чи є це посягання на недоторканність житла як самостійне кримінальне правопорушення, чи це лише обтяжуюча обставина іншого кримінального правопорушення проти власності.

Крім того, слід враховувати, що "інше приміщення" та "сховище", які фігурують як місця вчинення кваліфікованих злочинів проти власності, не завжди повністю відповідають визначенню "іншого володіння особи" як предмету кримінального правопорушення за статтею 162 КК України. Річ у тім, що "приміщення" та "сховища" можуть належати не лише фізичним, а й юридичним особам. Це не змінює їхнього статусу як приміщень чи сховищ, але вже не дозволяє розглядати їх як "інше володіння" фізичної особи в контексті статті про порушення недоторканності житла. Це відбувається через те, що проникаючи в інше

приміщення юридичної особи правопорушник не може такими своїми діями зазіхати на право недоторканості житла, яке стосується саме фізичної особи.

Для розмежування порушення недоторканності житла від кримінальних правопорушень проти власності, поєднаних із проникненням, ключовим є суб'єктивна сторона. У випадку порушення недоторканності житла (стаття 162 КК України) особа усвідомлює, що незаконно проникає до житла чи іншого володіння, порушуючи встановлений порядок, і має намір це зробити.

Натомість, у кримінальних правопорушеннях проти власності (частини 3 статей 185-187 КК України), хоча особа також усвідомлює незаконність проникнення, її головною метою є вчинення крадіжки, грабежу чи розбою. Порушення недоторканності житла в цьому випадку є не самоціллю, а лише засобом для досягнення злочинної мети – заволодіння чужим майном.

Важливо також враховувати ситуацію, коли незаконне проникнення до житла, іншого приміщення чи сховища супроводжується крадіжкою, за яку через незначну вартість викраденого кримінальна відповідальність не передбачена (стаття 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення). У такому випадку, як зазначено у пункті 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року, вчинене слід кваліфікувати лише за статтею 162 КК України (порушення недоторканності житла) [60].

Важливим аспектом при розмежуванні кримінальних правопорушень проти власності та порушення недоторканності житла є вік, з якого настає кримінальна відповідальність. За крадіжку, грабіж та розбій, відповідальність настає з 14 років. Натомість, за кримінальне правопорушення, передбачене статтею 162 КК України (порушення недоторканності житла), відповідальність настає із загального віку кримінальної відповідальності – 16 років. Ця відмінність у віці суб'єкта також є однією з ознак, що дозволяє розрізняти ці категорії кримінальних правопорушень.

Якщо говорити про розмежування статті 162 та 365, то особливу увагу необхідно звертати, саме на ч.2 статті 162. Обидві норми можуть застосовуватись у випадках, коли службова особа перевищує надані їй законом повноваження, але вони мають різну правову природу.

Частина 2 ст. 162 КК України захищає конституційне право на недоторканність житла та іншого володіння особи, гарантоване ст. 30 Конституції України, стаття ж 365 КК України охороняє встановлений законом порядок реалізації публічної влади та меж службових повноважень, а також охоронювані законом права та інтереси громадян, державні чи громадські інтереси.

Об'єктивна сторона ч. 2 ст. 162: дії службової особи, пов'язані з незаконним проникненням до житла, обшуком, оглядом, виселенням, якщо це супроводжується насильством або погрозою його застосування; ст. 365: будь-які дії, які явно виходять за межі наданих повноважень, за умови, що вони спричинили істотну шкоду. Формально, ті самі дії (наприклад, обшук без судового рішення з погрозами) можуть бути описані і як порушення недоторканності житла, і як перевищення повноважень. Проте ключова різниця – в характері перевищення службових функцій та настанні істотної шкоди. Щодо суб'єкта кримінального правопорушення, то обидві статті в ч. 2 та ст. 365 передбачають службову особу як єдиного суб'єкта.

Суб'єктивна сторона ч. 2 ст. 162: прямий умисел – особа усвідомлює, що порушує недоторканність житла і має на меті саме це; ст. 365: умисел на перевищення службових повноважень – особа усвідомлює, що її дії явно виходять за межі наданих прав. Може усвідомлювати або не усвідомлювати істотну шкоду.

Ключова різниця – спрямованість умислу: у ч. 2 ст. 162 – на порушення особистого права; у ст. 365 – на порушення меж повноважень.

Загалом, ч.2 ст. 162 та стаття 365 співвідносяться між собою, як загальна та спеціальна норма. Стаття 162 є спеціальною нормою, що передбачає відповідальність саме за порушення недоторканності житла, тоді як стаття 365 –

загальна, вона охоплює ширше коло зловживань службовими повноваженнями. У випадках, коли діяння службової особи прямо спрямоване на порушення недоторканності житла, перевага у кваліфікації надається спеціальній нормі – частині 2 статті 162 КК України.

У межах другого розділу було здійснено комплексне дослідження складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 162 Кримінального кодексу України. Встановлено, що об'єктом цього діяння є гарантоване Конституцією України право на недоторканність. Предметом правопорушення виступає безпосередньо житло або інше володіння фізичної особи, що може включати не лише житлові приміщення, а й транспортні засоби, земельні ділянки, інші споруди тощо.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає в активних, суспільно небезпечних діях, які, за своєю правовою природою, мають формальний склад. Це означає, що для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення не вимагається настання шкідливих наслідків — достатньо самого факту незаконного проникнення, обшуку, огляду чи виселення.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. У частині другій статті 162 передбачено спеціального суб'єкта — службову особу, що створює окремі складнощі правозастосування, оскільки закон не вимагає прямої вказівки на використання службових повноважень.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується прямим умислом: особа усвідомлює протиправність своїх дій, розуміє їхню суспільну небезпеку та бажає їх вчинити. Ключовим є усвідомлення незаконності дій, зокрема у разі самовільного проникнення або проведення процесуальних дій без дотримання встановленого законом порядку.

Окрему увагу було приділено розмежуванню порушення недоторканності житла від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема крадіжки, грабежу, розбою (частини 3 статей 185–187 КК України) та перевищення влади або службових повноважень (стаття 365 КК України). У перших трьох випадках житло розглядається як кваліфікуюча ознака, тоді як у статті 162 — як основний об'єкт посягання. Щодо співвідношення зі статтею 365, встановлено, що стаття 162 є спеціальною нормою, а стаття 365 — загальною. Отже, у випадках, коли дії службової особи прямо спрямовані на порушення недоторканності житла, застосуванню підлягає саме частина друга статті 162 КК України.

Таким чином, для належної правової кваліфікації діянь, що посягають на недоторканність житла, необхідно враховувати специфіку об'єкта, форму вини, статус суб'єкта та контекст дії. Це забезпечує як дотримання прав особи, так і належне функціонування механізмів кримінально-правового захисту в умовах правової держави.

РОЗДІЛ 3

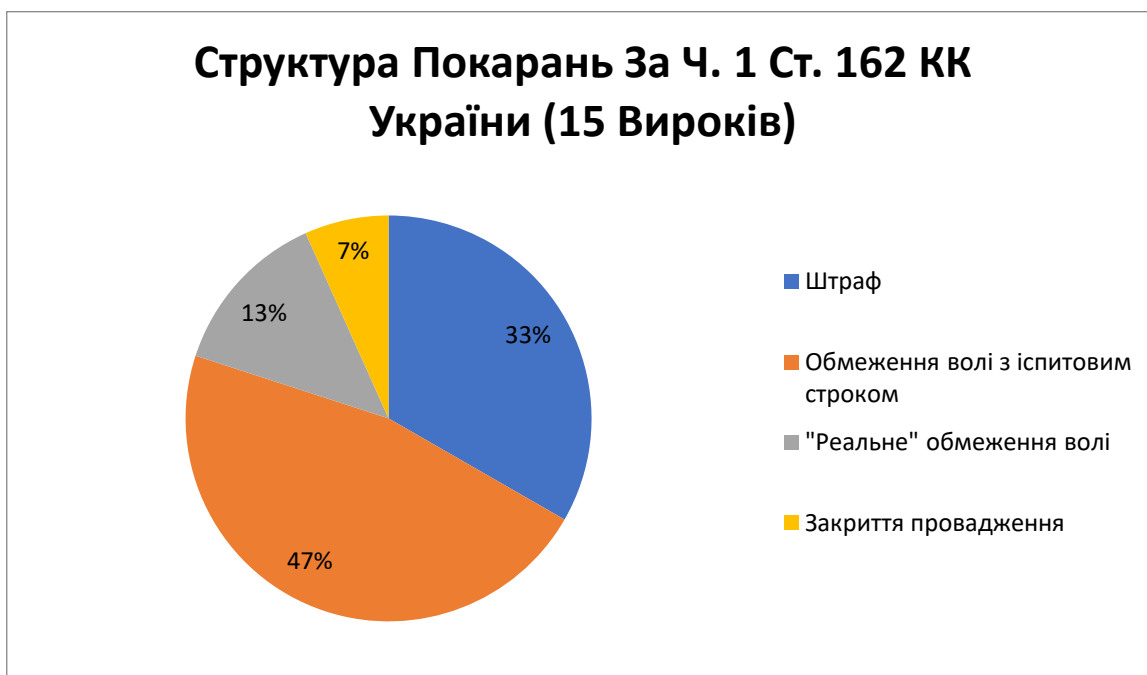
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА

3.1. Покарання за порушення недоторканності житла: теоретичні основи та практика застосування

Санкція ч. 1 ст. 162 КК передбачає відносно м'які види покарань: штраф, виправні роботи або обмеження волі (до 3 років) [23]. Практика показує, що суди найчастіше призначають саме непов'язані з ізоляцією покарання, враховуючи невелику тяжкість цього кримінального правопорушення. Зокрема, за взаємною згодою сторін нерідко затверджуються угоди про визнання винуватості із призначенням мінімального штрафу – 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850 грн) [23]. Виправні роботи застосовуються рідше, але також трапляються у вироках (максимальний строк – 2 роки – був призначений за ч. 1 ст. 162, наприклад, у вирокі 2003 р., що показує, наскільки нечасто прибігають до цього виду покарання) [61]. Найсуворіша санкція за ч. 1 ст. 162 – обмеження волі – у досліджуваній період призначалась переважно у межах 1–2 років і часто з умовним звільненням. Так, неодноразово, суди вважали можливим виправлення обвинуваченого без ізоляції від суспільства та обирали покарання, не пов'язане з реальним відбуттям строку, як буде показано на графіку далі.

Водночас у випадках рецидиву або сукупності кримінальних правопорушень можливе і реальне обмеження волі: так, суд, врахувавши наявність непогашеної судимості, призначив покарання у виді 1 року обмеження волі без умовного звільнення [62].

В цілому для ч. 1 ст. 162 КК характерна гуманна практика покарань – штраф чи умовне покарання, а максимально суворі заходи (на кшталт позбавлення волі) за цей склад не застосовуються взагалі (вони й не передбачені санкцією) [23].

(Зроблено на основі джерел [69-83])

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 162, полягає в незаконному проникненні або інших діях щодо житла чи іншого володіння без застосування насильства і без участі службової особи. Судова практика свідчить, що найпоширеніші ситуації – це побутові та особисті конфлікти, коли стороння особа проникає до чужого помешкання без згоди власника/мешканця з метою з'ясування стосунків, помсти або дрібного посягання. Нерідко незаконне проникнення поєднується із замахом на викрадення майна невеликої цінності. У таких випадках (коли крадіжка не тягне кримінальної відповідальності через незначну вартість викраденого) Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що кваліфікувати дії лише за ст. 162 КК [63].

Саме подібна ситуація трапилась, наприклад, на Черкащині: обвинувачений проник опівночі до чужого будинку, спрацювала сигналізація, його затримали, а власник не виявив зникнення речей і не мав матеріальних претензій. Дії були кваліфіковані лише як порушення недоторканності житла, без додаткового обвинувачення в крадіжці [64].

Також суди розглядали ситуації незаконного проникнення на приватну територію сусідів чи знайомих у ході сварки. Показовою є справа, де група осіб пізно ввечері проникла на подвір'я потерпілого через тривалий особистий конфлікт: «24.02.2013 близько 21:00 він з метою вчинення протиправних дій щодо Особи 2 разом з трьома невстановленими особами прибув за Адресою 1... Діючи умисно, в порушення ст. 30 Конституції..., Особа 1 і невстановлені особи незаконно проникли на територію домоволодіння. При цьому одна особа перестрибнула через паркан і звідти відкрила хвіртку, чим надала безперешкодний доступ...». У цій ситуації проникнення було кваліфіковане за ч. 1 ст. 162, а подальше побиття потерпілого – окремо за статтею про умисні легкі тілесні ушкодження [65].

Важливо, що форма власності чи статус володіння житлом не мають значення для наявності складу кримінального правопорушення. Навіть власник житла може вчинити незаконне проникнення, якщо самовільно увірвався до нього, порушуючи право фактичного мешканця. Касаційний суд прямо зазначив: ст. 162 КК застосовується, навіть якщо вторгнення здійснив формальний власник відповідного майна – достатньо, що об'єкт фактично знаходиться у володінні потерпілого [66].

Щодо проблемних питань кваліфікації за ч. 1 ст. 162, то як зазначено, одна зі спірних ситуацій – проникнення з метою дрібної крадіжки. Суди загалом дотримуються позиції, що за відсутності складу крадіжки діяння слід кваліфікувати лише як порушення недоторканності житла. Якщо ж проникнення було частиною більш тяжкого злочину (розбою, грабежу, вбивства тощо), то дії охоплюються відповідними статтями про ці злочини і додаткова кваліфікація за ст. 162 не потрібна [60]. Натомість помилки у кваліфікації ч. 1 та ч. 2 ст. 162 виникають рідко, адже критерії розмежування чіткі: насильство або службова особа. Складнощі трапляються, у випадках з насильством. Іноді такі дії кваліфікували лише за ч. 1 ст. 162, а не за ч. 2, а тілесні ушкодження кваліфікують окремо. Наприклад, у згаданій ситуації з груповим проникненням на подвір'я нападники застосували силу до потерпілого вже після проникнення, тому суд обрав кваліфікацію за ч. 1 ст. 162 +

окремо ст. 125 КК, хоча міг розглядати сукупність як ч. 2 ст. 162 (проникнення із насильством) [65].

Іншим аспектом є форма обвинувачення. Згідно з КПК, кримінальне правопорушення за ч. 1 ст. 162 є кримінальним правопорушенням, кримінальне провадження щодо якого здійснюється у формі приватного обвинувачення (провадження починається лише за заявою потерпілого). В судовій практиці це правило іноді порушували: так, траплялися випадки, коли провадження за ч.1 ст. 162 відкривалося поліцією без заяви власника житла. Верховний Суд наголосив, що початок провадження без волевиявлення потерпілого є істотним порушенням процесу, і в такому разі обвинувальний вирок не може бути ухвалений. У справі № 761/6142/15-к це призвело до скасування вироку: касаційний суд у 2018 р. виправдав особу саме через відсутність належної заяви потерпілої, прирівнявши це до відмови від обвинувачення. Отже, при розгляді справ за ч. 1 ст. 162 суди повинні ретельно перевіряти додержання вимог щодо наявності заяви потерпілого; недотримання цієї умови веде до закриття провадження незалежно від доведеності факту проникнення [67].

Щодо переглядів вироків за ч. 1 ст. 162 в апеляційному і касаційному порядку, то огляду на відносно м'які санкції, вирок за ч. 1 ст. 162 нечасто оскаржуються сторонами. Більшість обвинувачених, отримавши штраф чи умовний термін, не подають апеляцію. Водночас є показові випадки, коли вирок переглядались через помилки в кваліфікації або процедурі. Так, як уже зазначено, Верховний Суд у справі № 761/6142/15-к скасував у 2018 р. обвинувальний вирок місцевого суду через відсутність заяви потерпілої. Фактично касація виправдала особу, яка була засуджена за ч. 1 ст. 162, хоча її незаконне проникнення було доведено – пріоритет було віддано процесуальним гарантіям приватного обвинувачення. Загалом апеляційні перегляди у цих справах найчастіше стосуються м'якості призначеного покарання або сумнівів у правильності призначення покарання. Прокурори іноді оскаржують, вирок наприклад, коли суди неправильно

застосовують ст. 75 КК України щодо звільнення від відбування покарання з випробуванням або не враховуються інші важливі аспекти. Водночас у разі істотних порушень (як-от відсутність заяви або неправильна кваліфікація) апеляційні суди скасовують вироки. Випадки скасування вироку з призначенням нового розгляду або закриттям провадження є поодинокими, але мали місце в досліджуваних справах. Таким чином, судова практика за ч. 1 ст. 162 загалом усталена і передбачувана, а апеляційно-касаційне втручання відбувається в основному для виправлення очевидних помилок першої інстанції [68],[69].

Частина 2 ст. 162 передбачає кваліфікований склад – проникнення, вчинене службовою особою або із застосуванням насильства чи погрози. Санкція є значно суворішою: позбавлення волі на строк від 2 до 5 років [23]. Альтернативного покарання, більш м'якого, цією статтею не передбачено – суд може лише обрати строк ув'язнення в цих межах.

Однак, не кожен засуджений за ч. 2 ст. 162 реально відбуває покарання у тюрмі. Аналіз практики показує, що у багатьох вироках суди призначали покарання на мінімальному рівні (2–3 роки позбавлення волі) і звільняли засудженого від його відбування з випробуванням на підставі ст. 75 КК.

Як результат, суди часто зазначають, що виправлення можливе без ізоляції, відтак застосовують умовне засудження навіть при формально обов'язковому позбавленні волі.

Таким чином, умовне покарання є типовим результатом у справах за ч. 2 ст. 162, особливо щодо осіб, які вперше притягаються до відповідальності. Реальне позбавлення волі призначається відносно нечасто (менше ніж у половині випадків) – переважно коли наявна сукупність кримінальних правопорушень або наявне ще невідбуте покарання [84-93].

Показово, що навіть у складних справах про насильницьке проникнення і побої суди інколи обмежувалися мінімальним строком з іспитовим наглядом. Це, до

речі, одна з проблем судів першої інстанції, єдиного підходу, чи кваліфікувати насильство, вчинене після проникнення до житла окремо, чи воно поглинається ч. 2 ст. 162 суди так і не визначились. Через це існує двозначна ситуація, коли, наприклад у справі № 357/15421/18 проникаючи до приміщення долаючи замок, коли особа після цього б'є людину [86], або коли у справі № 243/1895/15-к група осіб (не службових) проникають у масках погрожуючи річчю схожою на пістолет, а в процесі, коли намагаються зірвати маску, один з людей у масці б'є людину [89] це, за рішенням судів охоплюється складом ч.2 ст. 162. А, наприклад в справі № 367/249/18, де особа після проникнення побила іншу людину – ушкодження середньої тяжкості кваліфіковано окремо [93]. Більш того у справі № 484/1581/17, де службова особа (поза службою) зі знайомими, з погрозами увірвались до житла, після цього били потерпілого (з цим наміром вони до житла і проникали) також кваліфіковано лише за ч.2 ст. 162 [89]. На мою думку, суди діють некоректно, коли включають умисне заподіяння тілесних ушкоджень, які були вчинені вже після проникнення до житла особи і часто виникають спонтанно до складу ч.2 ст. 162. Правильніше було б, у разі виникнення таких обставин, кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень ч.1/2 зважаючи чи було вчинено насильство або погроза насильством особою під час проникнення до житла чи іншого володіння та відповідною статтею, яка передбачає тілесні ушкодження.

Також є важливим рішення у справі № 640/9545/17. Де службові особи, без наявних підстав, вчинили незаконний обшук у приміщенні приватного підприємства. Суд зазначив, що карелюється з висновками зробленими у роботі раніше, що стаття 162 Кримінального кодексу України поширюється лише на фізичних осіб і не охороняє втручання в роботу юридичних. В цій справі обвинувачених було виправдано [84].

Реальне ув'язнення на 4–5 років призначається, коли незаконне проникнення супроводжувалося іншими кримінальними правопорушеннями. Наприклад, у Чернігівській області поліцейського було засуджено до 5 років позбавлення волі за ч.

2 ст. 162 та ч. 2, 3 ст. 365 КК: він, перевищуючи повноваження, проник до приватного домоволодіння і вистрілив у двері, смертельно поранивши потерпілого [94]. Це рідкісний випадок, коли суд першої інстанції призначив максимально можливий строк за порушення недоторканності житла – обумовлений смертю людини.

Також цікаву тенденцію можна побачити у справі № 140/2786/17 особу було засуджено до 5 років позбавлення волі за ч. 2 ст. 162, ч. 2 ст. 185 та ч. 2 ст. 296 КК: він отримав 4 роки за хуліганство, 3 роки за проникнення до житла та 3 роки за крадіжку. За правилом поглинання покарань (ст. 70 КК України) – остаточний термін 4 роки. До цього додано невідбутий термін за попереднім вироком (1 рік 6 місяців), тому разом – 5 років позбавлення волі. А людина, яка була його співучасником, проте не мала попередньої судимості отримала покарання у вигляді позбавлення волі на 3 роки, проте умовно. Це вказує на те, що реальний термін та максимальна межа покарання за цим кримінальним правопорушенням застосовується дуже рідко [93].

Кваліфікуючі ознаки ч. 2 ст. 162 – можна умовно поділити на: (1) службові зловживання та (2) насильницькі «вторгнення».

Перша група – це випадки, коли суб'єкт кримінального правопорушення є службовою особою. Аналізуючи вирoki за статтею 162, можна дійти до висновку, що кваліфікація «вчинено службовою особою» зустрічається напрочуд рідко. Такі справи, скоріше виключення. Таким чином, можна визначити, що в абсолютній більшості випадків це порушення вчиняється не службовою особою.

Друга типова категорія – насильницькі вторгнення. Сюди відносяться випадки, коли стороння особа вдирається до житла, застосовуючи силу чи погрожуючи застосуванням сили. Мотиви таких дій різні, найчастіше – побутові конфлікти: від помсти, ревнощів та сімейних конфліктів до самоуправства через майнові спори. Таким чином, незаконне проникнення із застосуванням насильства

на практиці охоплює широкий спектр ситуацій. Спільним є те, що винний усвідомлено порушує володіння потерпілого і реалізує свій намір шляхом фізичної сили або погроз. У таких справах суди часто мають справу з двома складами одночасно – власне, порушення недоторканності житла та кримінальним правопорушенням проти здоров'я.

Як зазначено, розмежування частин 1 і 2 ст. 162 ґрунтується на об'єктивних ознаках (наси́льство, службовий статус). Тому помилки «ч. 1 замість ч. 2» трапляються здебільшого на початкових етапах (коли кваліфікація може змінитися у ході слідства). В судових рішеннях за досліджуваний період простежується здебільшого правильне застосування норм: якщо встановлено факт насильства або якщо обвинувачений є службовою особою, інкримінується ч. 2 ст. 162. Дискусійними можуть бути окремі випадки. По-перше, це ситуації, коли службова особа діяла поза межами своїх повноважень або не при виконанні службового обов'язку. Закон (ст. 162 ч. 2) прямо не вимагає, щоб особа використала свої службові повноваження – достатньо самого її статусу. Тому суди можуть розцінювати проникнення, вчинене будь-якою службовою особою, як кваліфікуючу ознаку, навіть якщо той діяв з особистих мотивів та не використовував службових повноважень.

По-друге, насильство при проникненні може мати різний характер – від погроз словесних до заподіяння тілесних ушкоджень. Якщо насильство було мінімальним (скажімо, штовханина без травм), іноді постає питання: чи достатньо цього для ч. 2, чи кваліфікувати як ч. 1? Загалом суди кваліфікують за ч. 2 ст. 162 у всіх випадках де використовується фізична сила задля подолання перешкод для входу до житла. А от подальші наслідки насильства вже можуть утворювати кваліфікацію за додатковими статтями. У цьому аспекті важливо уникнути подвійної кримінальної відповідальності за одне діяння. Судова практика досі не виробила єдиного підходу. Буває, що насильство, яке було використано під час проникнення, є ознакою ч. 2 ст. 162, але насильство, що спричинило шкоду здоров'ю, додатково

кваліфікується за статтями про відповідні тілесні ушкодження. Буває, що суди вважають, що ч.2 ст. 162 поглинає собою завдані тілесні ушкодження.

Щодо апеляційного та касаційного перегляду вироків за ч. 2 ст. 162, то справи цієї категорії нерідко ставали предметом перегляду в судах вищих інстанцій, враховуючи тяжкість покарання і суспільний резонанс окремих справ. Апеляційні суди часто переглядали вирокі. Найчастішими підставами для апеляційного оскарження є неправильне складання строків покарання та неправильне визначення покарання за сукупністю, а також невідповідність призначеного покарання особі обвинуваченого та обставинам справи іноді і неправильна кваліфікація. Однак є і приклади, коли апеляції були зумовлені надто м'яким покаранням, не здатним виконати своє превентивне завдання, особливо у випадках рецидиву чи асоціальної поведінки обвинувачених [95-99].

Також суди апеляційної інстанції повторюють узагальнену практику, що текст статті 162 не поширює свій захист на юридичних осіб. Проте трапляються і дивні казуси, як наприклад у справі № 388/253/21 Кропивницького апеляційного суду [98], де суд першої інстанції визнав, що вторгнення осіб було на територію юридичної особи, що не охоплюється статтею 162 КК України і закриття справу за відсутністю складу кримінального правопорушення, суд апеляційної інстанції визнав це рішення неправильним і повернув на розгляд суду першої інстанції, суд першої інстанції знову продублював своє рішення і вже на під час другої апеляції, суд апеляційної інстанції визначив правильність даного підходу до тлумачення статті 162. Все ж, рух цієї справи все одно здається дивним [100].

Таким чином, судова практика щодо порушення недоторканності житла за зазначений період засвідчує стабільність підходів судів першої інстанції та активну роль судів апеляційної і касаційної інстанцій у виправленні окремих помилок і уточненні правових позицій за ч. 1 ст. 162. За цією частиною домінують конфлікти побутового характеру без насильства, а покарання призначаються м'які. Проблеми кваліфікації зазвичай пов'язані з процесуальними аспектами та відмежуванням від

дрібних посягань на власність. За ч. 2 ст. 162 типові дві категорії справ – службові перевищення (незаконні обшуки), які трапляються надзвичайно рідко та проникнення із застосуванням сили під час конфліктів. Покарання варіюються ширше, але реальний тюремний строк призначають рідше ніж умовні терміни. Суди враховують, що це кримінальне правопорушення посягає на конституційне право на недоторканність житла, тому навіть за відсутності матеріальної шкоди призначають покарання, необхідні для превенції. Водночас простежується тенденція до пом'якшення відповідальності, або навіть відмова від покарання, якщо винний примирився з потерпілим або щиро розкався, що узгоджується з принципами індивідуалізації покарання[87].

3.2. Недоліки та прогалини у кримінально-правовому захисті недоторканності житла

Конституція України гарантує кожному громадянину фундаментальні права, серед яких особливе місце посідають недоторканність житла (стаття 30) та право захищати своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (стаття 27) [22]. Ці конституційні гарантії є основою особистої безпеки та свободи. Проте одним із недоліків законодавства є те, що воно, сучасним формулюванням норм КК України, може відібрати можливість такого захисту. Кримінальний кодекс України розвиває та конкретизує ці положення, зокрема через інститут необхідної оборони, закріплений у статті 36 [23]. Необхідна оборона виступає ключовим правовим механізмом, що дозволяє особі активно протидіяти суспільно небезпечним посяганням, реалізуючи своє конституційне право на захист.

Стаття 36 КК України є центральною нормою, що регулює умови та межі необхідної оборони. Особливої уваги заслуговує її частина 5, яка встановлює спеціальні правила для ситуацій, що сприймаються як особливо небезпечні. Ця норма передбачає відсутність кримінальної відповідальності за застосування зброї або будь-яких інших засобів для захисту від нападу озброєної особи, нападу групи

осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості заподіяної шкоди [23].

На перший погляд, ця норма надає широкий захист особі, що обороняється у власному житлі. Однак, як свідчить практика та ґрунтовний аналіз, її застосування є неоднозначним та викликає серйозні питання. Чинне регулювання та його тлумачення судами є недостатнім для ефективного захисту прав осіб, які стикаються з протиправним вторгненням, та створює невиправдані ризики кримінального переслідування для людей, що діяли в стані необхідної оборони захищаючи себе у своєму ж житлі.

Частина 5 статті 36 КК України формулює спеціальні умови, за яких заподіяння шкоди нападнику не вважається перевищенням меж необхідної оборони і, відповідно, не тягне за собою кримінальної відповідальності. Її текст звучить так:

"Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає." [23].

Як наслідок, застосування зброї, ба більше, навіть позбавлення життя нападника не визнаються перевищенням меж необхідної оборони, що виключає кримінальну відповідальність особи, яка захищалася.

Таким чином, частина 5 статті 36 КК створює винятки із загального правила пропорційності шкоди, заподіяної при обороні, небезпечності посягання та обстановці захисту. Саме ця "безмежність" оборони у визначених випадках є предметом як правових гарантій, так і практичних труднощів.

Центральним елементом невизначеності при застосуванні частини 5 статті 36 КК у контексті захисту житла є словосполучення "протиправне насильницьке вторгнення". Закон не дає чіткого визначення, що саме слід розуміти під

"насильницьким" характером вторгнення у цьому контексті, що породжує різні тлумачення та правову невизначеність.

З одного боку, існує аргументована позиція, що будь-яке протиправне вторгнення у житло проти волі його мешканця вже саме по собі є актом насильства – принаймні, психічного, оскільки порушує волю особи та її право на недоторканність приватного простору. Прихильники такого підходу вважають, що сам факт незаконного проникнення, виявленого мешканцем, створює достатньо небезпечну ситуацію, щоб активувати захист за правилами частини 5 статті 36, незалежно від того, чи супроводжувалося саме проникнення фізичним зломом або нападом [101].

З іншого боку, можливе і більш вузьке тлумачення, яке вимагає наявності явного фізичного насильства під час самого акту вторгнення – наприклад, вибивання дверей, пошкодження вікон, застосування сили до мешканців на порозі тощо. За такого підходу, таємне проникнення (наприклад, через незачинені двері або вікно), виявлене вже після факту вторгнення, може не кваліфікуватися як "насильницьке" в розумінні частини 5 статті 36, що обмежує право на "безмежну" оборону.

Ця термінологічна неясність є суттєвою прогалиною в законодавстві. Вона створює значну невизначеність для громадян, які опиняються в ситуації захисту свого житла, оскільки вони не можуть бути впевнені, як їхні дії будуть оцінені постфактум. Також це ускладнює роботу правоохоронних органів та судів, які змушені тлумачити цю норму без чітких законодавчих орієнтирів, що може призводити до непослідовної практики. Не дивно, що науковці пропонують шляхи вирішення цієї проблеми:

На нашу думку розширений підхід до тлумачення даної норми призведе до розширення меж необхідної оборони з захисту життя до захисту власності. Такий крок може призвести до непропорційного застосування сили під час проникнення до чиеїсь власності. Як наприклад, у випадку, якщо злодій проникне щоб поцупити

картоплю, а в нього будуть стріляти, що викликає багато дискусій щодо раціональності даного підходу.

Чинна редакція частини 5 статті 36 КК поширює спеціальний режим оборони на випадки вторгнення у "житло чи інше приміщення". Хоча поняття "житло" є відносно зрозумілим, термін "інше приміщення" може тлумачитися обмежено.

У науковій літературі висловлюються пропозиції щодо заміни словосполучення "інше приміщення" на "інше володіння особи". Головний аргумент на користь такої зміни полягає у необхідності узгодження термінології Кримінального кодексу з Конституцією України. Стаття 30 Конституції гарантує недоторканність "житла або іншого володіння особи". Термін "володіння" є потенційно ширшим за "приміщення" і може охоплювати не лише будівлі чи їх частини, але й прилеглі території, такі як подвір'я, гараж, які є частиною приватної власності [102].

Поточне формулювання "інше приміщення" створює правову невизначеність щодо можливості застосування частини 5 статті 36 КК при захисті від вторгнення, наприклад, на огорожене подвір'я приватного будинку, яке хоч і є "володінням", але не завжди може бути однозначно кваліфіковане як "приміщення". Заміна термінології на "інше володіння" усунула б цю потенційну прогалину та забезпечила б більш повну відповідність кримінального закону конституційним гарантіям.

Тлумачення норм кримінального права судами, особливо Верховним Судом, відіграє ключову роль у формуванні єдиної правозастосовної практики. Важливим документом, що надає роз'яснення щодо застосування статті 36 КК, є Постанова Пленуму ВСУ № 1 від 26 квітня 2002 року "Про судову практику у справах про необхідну оборону" [103].

Ця Постанова підтверджує низку важливих принципів:

- Право на необхідну оборону є абсолютним і не залежить від можливості уникнути посягання чи звернутися по допомогу.
- Стан необхідної оборони виникає не лише в момент безпосереднього посягання, але й за наявності реальної загрози його вчинення, що оцінюється з урахуванням поведінки нападника.
- При визначенні правомірності оборони та можливого перевищення її меж суди повинні враховувати комплекс обставин: характер небезпеки, раптовість нападу, час і місце, кількість нападників та тих, хто захищався, їхні фізичні дані тощо.

Водночас, Постанова Пленуму № 1 була прийнята понад двадцять років тому і не дає вичерпних відповідей на всі питання, що виникають сьогодні, зокрема, щодо тлумачення специфічних положень частини 5 статті 36, особливо терміну "насильницьке вторгнення".

Аналіз практики ВС за останні роки показує, що Суд у своїх рішеннях звертається до частини 5 статті 36 КК, хоча й не так часто, як можна було б очікувати. Ключовим є рішення у справі № 342/538/14-к від 26 квітня 2018 року. У цій справі чоловік, захищаючись від незаконного проникнення в його житло та нападу групи осіб, завдав одному з нападників смертельного ножового поранення. Суди першої та апеляційної інстанцій засудили його за умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони (стаття 118 КК). Однак Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду скасував ці рішення, чітко вказавши, що ситуація підпадає під дію частини 5 статті 36 КК (напад групи осіб та протиправне насильницьке вторгнення у житло). Суд наголосив, що в таких випадках шкода, заподіяна нападнику, не обмежена жодними межами, аж до позбавлення життя, і дії особи, що захищалася, не мають наслідком кримінальну відповідальність [104].

Незважаючи на наявність чітких вказівок у частині 5 статті 36 КК та роз'яснень Верховного Суду у конкретних справах, спостерігається стійка тенденція,

коли суди першої та апеляційної інстанцій уникають прямого застосування цієї норми.

Навіть у ситуаціях, які, здавалося б, повністю відповідають критеріям частини 5 (наприклад, захист від групи осіб, що вдирається до житла), суди часто кваліфікують дії особи, що захищалася, за статтями 118 (Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони) або 124 (Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони) КК України. Суди першої інстанції, через відсутність чіткого регулювання цього питання в законодавстві, дуже часто трактують ситуацію не на користь особи, яка захищалася.

Аналіз конкретних справ, де особи захищали своє житло від вторгнення і були засуджені за перевищення меж необхідної оборони (ст. 118 ККУ), підтверджує цю тенденцію [105-111].

У всіх цих випадках, незважаючи на факт нападу, суди визнали дії осіб, що захищалися і спричинили смерть нападникам, перевищенням меж необхідної оборони. Це свідчить про те, що суди першої інстанції рідко використовують ч.5 ст. 36. Найяскравішими випадками вироків, які, до речі, не були оскаржені в апеляційну інстанцію, можна вважати справу № 507/655/20 [109], коли група осіб заїхали в дім до чоловіка і почали лаятись, погрожувати насильством та напали на нього та його дитину, після чого він взяв металевий ломик і ударом в голову вбив одного із нападників, засуджений до 5 років через перевищення меж необхідної оборони, умовно. А також справа № 303/2785/20 [106], коли нападник з ножем увірвався до житла особи, погрожуючи їй вбивством, особа взяла нападника за шию та ударом об шафу вбила, суд засудив особу до 1 року 6 місяців позбавлення волі, умовно.

Є і виправдувальні вирокі, крім того, що вони знаходяться в абсолютній меншості саме вони і доходять до касації. Як у справі № 336/7550/22 [112], де чоловік зайшовши на території знайомої сім'ї і побачив, як жінку намагається згвалтувати нападник у дворі, погрожуючи їй зброєю. Чоловік, маючи статус учасника бойових дій, дістав свій автомат та наказав кинути зброю. Нападник почав

розвертати пістолет на особу, після чого особа вистрілила. Нападник впав, почав тягнутись до пістолета і особа здійснила ще декілька вистрілів. Нападник був убитий, а суд першої та апеляційної інстанції виправдали особу за відсутністю складу кримінального правопорушення. Наразі сторона обвинувачення подала касаційну скаргу, рішення суду касаційної інстанції наразі ще немає, проте, це рішення буде мати великий вплив на тлумачення частини 5 ст. 36. Варто сказати, що враховуючи буквальне тлумачення, особа не мав право стріляти, бо нападник знаходився не у домі а в дворі, що не підпадає під ознаку «інше приміщення».

Ця розбіжність між позицією вищої судової інстанції та практикою нижчих судів свідчить про наявність значної законодавчої прогалини. Причини такої ситуації можуть бути різними. Можливо, судді нижчих інстанцій проявляють надмірну обережність, побоюючись виправдувальних вироків у справах, де є загиблі або тяжко поранені. Можливо, впливає загальна установка на необхідність оцінки пропорційності, яка домінує у справах про необхідну оборону, і суддям психологічно складно повністю відмовитися від цієї оцінки навіть у випадках, передбачених частиною 5 статті 36. Також не виключено, що неоднозначність терміну "насильницьке вторгнення" дає судам простір для вузького тлумачення. Як наслідок, законодавча норма, покликана надати посиленій захист у критичних ситуаціях, на практиці часто не досягає своєї мети. Це створює правову невизначеність, непередбачуваність судових рішень та ризик несправедливого засудження осіб, які діяли правомірно, захищаючи своє життя, здоров'я та житло від небезпечних посягань.

Таким чином, логічно було б внести конкретні зміни до статті 36 КК України з метою усунення виявлених недоліків та посилення захисту прав осіб, що обороняються:

- Уточнення щодо вторгнення: Виключити термін "насильницьке" або чітко його визначити, можливо, додавши такі кваліфікуючі ознаки, як подолання перешкод, або поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я.

- Розширення поняття "приміщення": Замінити "інше приміщення" на "інше володіння особи" для узгодження з Конституцією.

Аналіз положень частини 5 статті 36 Кримінального кодексу України свідчить про суттєві законодавчі прогалини у кримінально-правовому захисті недоторканності житла. Попри формально закріплене право особи на безмежну оборону у разі насильницького вторгнення, на практиці застосування цієї норми є непослідовним через відсутність чіткого визначення терміну «насильницьке вторгнення» та вузьке тлумачення поняття «інше приміщення». Суди першої інстанції нерідко уникають застосування частини 5 статті 36 КК, віддаючи перевагу кваліфікації дій за статтями про перевищення меж необхідної оборони, що призводить до кримінального переслідування осіб, які фактично реалізували своє право на самозахист. Така ситуація створює правову невизначеність і «охолоджуючий ефект», стримуючи громадян від законного захисту свого житла. Термінологічна неузгодженість з Конституцією України, зокрема використання поняття «інше приміщення» замість «інше володіння особи», звужує сферу дії норми та послаблює ефективність захисту. Отже, для гарантування дієвості права на оборону у власному житлі необхідне як уточнення законодавчої термінології, так і формування послідовної судової практики, що відповідатиме як букві, так і духу Конституції.

3.3. Особливості забезпечення права на недоторканність житла в умовах воєнного стану.

Право на недоторканність житла гарантується статтею 30 Конституції України, яка передбачає, що проникнення до житла допускається лише за вмотивованим рішенням суду [22]. В умовах воєнного стану це право може бути обмежене. Вказано це у п.5 ст.6 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» конкретний, вичерпний список обмежених конституційних прав, що можуть бути

обмежені, в тому числі і право на недоторканість житла, вказані в ч.3 указу президента України Про введення воєнного стану в Україні [113][114].

На практиці це означає, що військові та правоохоронці в разі крайньої необхідності можуть увійти до помешкання без попередньої ухвали суду. Водночас законодавство встановлює механізми контролю за такими діями.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить спеціальні положення у розділі IX¹ на випадок воєнного стану. Таким чином законодавець намагається забезпечити недоторканість прав громадян, навіть у особливий період часу, коли ці права можуть обмежуватись. Виділяючи особливості, які імплементуються в наше життя та роботу правоохоронних органів необхідно виділяти декілька моментів.

У вищезазначеному розділі КПК вказано, що якщо через бойові дії або інші об'єктивні обставини слідчий суддя не може виконувати свої повноваження, право надавати дозвіл на обшук житла (в тому числі у невідкладних випадках) отримує керівник відповідного органу прокуратури – за клопотанням прокурора або слідчого, погодженим з прокурором (п.2 ч.1 ст. 615 КПК). Таким чином, відбувається альтернативний судовому нагляд [24].

Українські суди наголошують, що для легалізації обшуку без ухвали слідчого судді потрібні справді виняткові обставини – має бути чітко вказано, які саме ризики вимагали негайного проникнення (наприклад, реальна загроза знищення доказів). Якщо таких підстав не було, докази, здобуті під час обшуку, визнаються недопустимими, як це підтвердила Об'єднана палата Верховного Суду у справі №466/525/22 [115].

Отже, альтернативний контроль реалізується через обов'язок правоохоронців якомога швидше звернутися до суду або уповноваженого прокурора для санкціонування обшуку, або вже здійсненого проникнення через невідкладні обставини. Невиконання цього обов'язку або відмова суду в такому дозволі веде до

правових наслідків – від втрати доказів у кримінальному провадженні до можливої відповідальності посадових осіб за незаконне вторгнення.

Крім судового нагляду, законодавство передбачає альтернативні гарантії, які мають запобігати зловживанням під час обшуку в період воєнного стану. По-перше, як уже зазначалось це внутрішній відомчий контроль: дозвіл на обшук у воєнний час мусить дати керівник прокуратури – це зменшує можливість свавілля та зловживання службовими особами своїми правами.

По-друге, присутність свідків або фіксація. За загальним правилом обшук житла проводять у присутності щонайменше двох понятих (свідків). Воєнний стан вніс корективи: якщо залучити понятих об'єктивно неможливо або це небезпечно для їх життя і здоров'я, обшук здійснюється без них – але з обов'язковою безперервною відеозйомкою процесу (абз.3, ч.1 ст. 615 КПК). Така альтернатива є ефективною гарантією, адже забезпечує збереження доказового відеозапису всіх дій уповноважених осіб. КПК прямо вказує, що непроведення технічної фіксації (аудіо/відео) тягне за собою недійсність отриманих доказів. Таким чином, процедура має бути максимально прозорою і зафіксованою, що підвищує контроль за дотриманням прав осіб під час обшуку [24].

По-третє, залучення захисника: слідчий, прокурор повинні забезпечити участь адвоката особи під час обшуку, якщо такий бажає бути присутнім, у тому числі дистанційно (через відеозв'язок) за умов воєнного стану. (ч.12 ст. 615 КПК) Це ще один елемент контролю за законністю дій [24].

Нарешті, варто згадати роль *омбудсмена*. Уповноважений Верховної Ради з прав людини (омбудсмен) який контролює додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, це визначено Статтею 101 Конституції України та статтею 1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Попри воєнний стан, громадяни можуть подавати скарги у випадку порушення їх конституційних прав, в цьому випадку, права на недоторканість житла і такі факти

не залишаються без уваги. Хоча ці механізми діють уже постфактум, сама їх наявність стимулює державних службовців діяти в рамках закону [116].

Документальна фіксація кожного випадку проникнення до житла у воєнний час є обов'язковою вимогою. Кабінет Міністрів ще перед війною затвердив спеціальний порядок проведення перевірок і оглядів у рамках правового режиму воєнного стану (постанова КМУ №1456 від 29.12.2021). Відповідно до цього порядку, уповноважені особи (Національна поліція, СБУ, Національна гвардія, Держприкордонслужба, ДМС, митниця та Збройні Сили – визначені командантом відповідної території) мають право перевіряти документи, оглядати речі, транспорт і службові приміщення та житло громадян. Порядок зобов'язує їх використати технічні засоби (металодетектори, сканери тощо) і за можливості здійснювати фото-, аудіо-, відеофіксацію огляду. Примітно, що аудіо- та відеофіксація житла та особистих речей громадян в межах саме превентивних оглядів проводиться за згодою громадян, що може бути прогалиною – адже в разі конфлікту особа може відмовитися від зйомки. Натомість у кримінальному процесі, як зазначалося, фіксація є обов'язковою незалежно від згоди [117].

Щодо відповідальних за дотримання процедури, то кожна уповноважена посадова особа, яка здійснює огляд чи обшук житла, несе персональний обов'язок скласти протокол і належно оформити всі дії. Пункт 11 згаданого Порядку зобов'язує посадовця доповісти про застосування заходу (проникнення до житла) відповідно до КПК.

Закон прямо визначає покарання за недотримання недоторканності житла. Стаття 162 Кримінального кодексу України встановлює, що незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи, незаконний обшук або інші дії, що порушують недоторканність житла, караються штрафом, виправними роботами або обмеженням волі до 3 років. Якщо такі дії вчинені службовою особою або із застосуванням насильства, покарання – від 2 до 5 років позбавлення волі. Отже, посадовець, який без достатніх підстав увірвався до чужого помешкання чи не оформив належним

чином свої дії, ризикує не тільки дисциплінарною, а й кримінальною відповідальністю. На практиці документування і процесуальний контроль покликані якраз убезпечити добросовісних службовців від таких ризиків, а громадян – від свавілля [23].

Важливе питання, чи притягаються в Україні особи, що працюють на державу до відповідальності за зловживання, пов'язані з порушенням прав на недоторканість житла під час війни? Певна практика вже формується, хоча про масові випадки говорити важко. Відомо, що у 2023 році Державне бюро розслідувань розслідувало декілька справ щодо незаконних дій співробітників територіальних центрів комплектування, які без дозволу проникали до помешкань громадян з метою вручення повісток. Українська Гельсінська спілка з прав людини повідомила, що розслідування ряду кримінальних проваджень стосовно працівників ТЦК вже завершені і обвинувальні акти передані до суду (хоча вироків станом на квітень 2025 р. ще не було). Це прецедент, коли представники військового органу обвинувачуються за ч.2 ст.162 КК. Фактично, через ряд факторів, таких як триваюча війна, страх, що у разі покарань працівників ТЦК та СП кількість мобілізованих може зменшитись та інших причин – дана категорія осіб може уникнути покарання за порушення права на недоторканість житла [118].

Можна дійти до висновку, що наразі існує проблема з притягненням до відповідальності осіб, що порушують право на недоторканість житла, як мінімум в контексті працівників ТЦК. А враховуючи позицію Верховного суду у справі № 160/2592/23 щодо того, що у разі порушення процедури призову і визнання її протиправною мобілізована особа не повертається у свій попередній статус шляхом звільнення, що відбирає у особи способи правового захисту. Така ситуація є тривожною, проте її можливо пояснити перебуванням у війні. Пояснити проте, не значить виправдати [119].

Право на недоторканність житла в умовах воєнного стану формально зберігає свою конституційну силу, проте його реалізація суттєво трансформується.

Законодавець, реагуючи на виклики війни, розробив особливі механізми альтернативного контролю за обшуками та проникненнями до житла – через дозволи прокурорів, технічну фіксацію, участь захисників. Такі заходи загалом покликані компенсувати можливу відсутність класичного судового контролю і убезпечити громадян від свавілля, проте ефективність їх реалізації залежить від добросовісності посадових осіб. На практиці ж, як свідчать конкретні приклади, право на недоторканність житла може порушуватись, насамперед працівниками ТЦК, що без рішення суду проникають до помешкань. Незважаючи на спробу притягнення таких осіб до відповідальності, системної реакції поки що не спостерігається. У поєднанні з судовими рішеннями, що позбавляють осіб, мобілізованих із порушенням процедури, ефективного захисту, це формує небезпечну тенденцію – послаблення фактичного захисту фундаментального права на недоторканність житла. Таким чином, необхідним є не лише дотримання наявних процесуальних гарантій, а й політична воля до притягнення винних осіб до відповідальності, що ускладнюється обставинами війни.

3.4. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід захисту недоторканності житла під час воєнного стану

Стаття 8 Європейської конвенції з прав людини гарантує фундаментальне право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції. Пункт 1 статті 8 проголошує: "Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції". ЄСПЛ послідовно надає поняттю "житло" ("home" в англійському тексті, "domicile" у французькому) автономне значення, яке не завжди збігається з визначенням у національному законодавстві. Це поняття охоплює не лише місце проживання, зареєстроване офіційно чи таке, що перебуває у власності особи, але й будь-яке місце, де особа проживає на стабільній основі та має достатні й тривалі зв'язки, навіть якщо її проживання там не є законним з точки зору національного права [120][121].

Стаття 8 накладає на держави-учасниці як негативні, так і позитивні зобов'язання. Негативне зобов'язання полягає в обов'язку держави утримуватися від свавільного втручання у право на повагу до житла. Позитивні зобов'язання вимагають від держави вжиття необхідних заходів для забезпечення ефективної поваги до цього права, що може включати захист від втручання з боку приватних осіб або навіть вжиття заходів для пом'якшення наслідків зовнішніх подій, що впливають на житло [122].

Втручання держави у право на повагу до житла допускається лише за умов, викладених у пункті 2 статті 8. Таке втручання має бути "згідно із законом", переслідувати одну або кілька легітимних цілей (зокрема, інтереси національної та громадської безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, захист прав і свобод інших осіб) і бути "необхідним у демократичному суспільстві". Вимога "необхідності" передбачає, що втручання має відповідати нагальній суспільній потребі та бути пропорційним переслідуваній легітимній меті.

Руйнування або пошкодження житла під час збройного конфлікту неминує зачіпає і право власності. Стаття 1 Першого протоколу до ЄКПЛ (ПП1) гарантує право на мирне володіння своїм майном: "Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права". Житло, безперечно, підпадає під поняття "майно" ("possessions") у розумінні цієї статті [123].

Ця стаття також передбачає можливість втручання у право власності, якщо воно здійснюється "на умовах, передбачених законом", "в інтересах суспільства" та з дотриманням справедливого балансу між вимогами загального інтересу та необхідністю захисту прав особи (принцип пропорційності) [123]. Хоча стаття 8 фокусується на аспекті поваги до дому як місця приватного життя, а стаття 1 ПП1 – на захисті майнових прав, у випадках руйнування житла ці два права тісно переплітаються. Держава, повідомляючи про відступ від зобов'язань, визнає

потенційний вплив воєнного стану на обидва ці права, включивши і статтю 8, і статтю 1 ПП1 до переліку статей, щодо яких можливий відступ [124].

ЄКПЛ визнає, що за виняткових обставин держава може бути змушена тимчасово обмежити певні права людини. Стаття 15 Конвенції передбачає таку можливість: "Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом" [120].

Для правомірного відступу мають бути дотримані суворі умови. Має йти війна або наявна інша суспільна небезпека, яка загрожує життю нації, застосовані заходи мають бути необхідні для подолання загрози і не виходити за межі необхідності, а також ці заходи не мають суперечити іншим зобов'язанням держави за міжнародним правом, зокрема нормам міжнародного гуманітарного права [120].

Важливо зазначити, що стаття 15(2) встановлює перелік прав, від яких не допускається відступ за жодних обставин. До них належать: право на життя (стаття 2), за винятком смерті внаслідок правомірних воєнних дій; заборона катування (стаття 3); заборона рабства (стаття 4(1)); та заборона покарання без закону (стаття 7). Стаття 8 (право на повагу до житла) та стаття 1 ПП1 (захист власності) до цього переліку не входять, а отже, відступ від них є можливим за дотримання умов статті 15(1) [120].

Стаття 15(3) встановлює процедурну вимогу: держава, яка використовує право на відступ, повинна повною мірою інформувати Генерального секретаря Ради Європи про вжиті заходи та причини їх вжиття, а також про припинення дії таких заходів [120].

У відповідь на повномасштабне вторгнення Російської Федерації та запровадження воєнного стану 24 лютого 2022 року, Україна скористалася своїм

правом на відступ від зобов'язань за ЄКПЛ, передбаченим статтею 15. Україна належним чином поінформувала Генерального секретаря Ради Європи про цей крок та про заходи, що вживаються [124]. Початкове повідомлення посилалося на Указ Президента про введення воєнного стану, який допускав обмеження широкого кола конституційних прав, що відповідають статтям ЄКПЛ, зокрема, права на недоторканність житла (стаття 30 Конституції, відповідник статті 8 ЄКПЛ) [114].

Практика ЄСПЛ у справах, що стосуються збройних конфліктів в інших регіонах, встановила низку важливих принципів щодо зобов'язань держав стосовно житла та власності:

Негативні зобов'язання: Держава зобов'язана утримуватися від дій, що прямо порушують право на повагу до житла та право власності. Це включає заборону перешкоджати поверненню переміщених осіб до своїх домівок (*Kinr проти Туреччини*), відмову в доступі до власності та можливості нею користуватися (*Kinr проти Туреччини, Чірагов проти Вірменії*), а також заборону руйнування та пограбування майна (*Грузія проти Росії (II)*) [125].

Позитивні зобов'язання: Окрім утримання від втручання, держави мають позитивні зобов'язання вживати активних заходів для захисту та відновлення прав на житло та власність. Це включає:

- **Проведення ефективних розслідувань:** Держава зобов'язана розслідувати випадки руйнування майна та переміщення населення (*Kinr проти Туреччини*³³). Цей обов'язок зберігається навіть щодо подій, які сталися під час "активних бойових дій", хоча саме ведення бойових дій може бути виключене з-під детального судового контролю (*Грузія проти Росії (II)*).
- **Сприяння поверненню:** Держава повинна, наскільки це можливо, створювати умови для безпечного повернення переміщених осіб до своїх домівок.
- **Створення механізмів компенсації/реституції:** ЄСПЛ прямо вказував на необхідність створення доступних та ефективних механізмів для подання

позовів щодо відновлення прав власності та отримання компенсації за втрачене майно (*Чірагов проти Вірменії, Саргсян проти Азербайджану*) [125].

- **Надання ефективних засобів правового захисту:** Держава повинна забезпечити доступ до ефективних національних засобів правового захисту для оскарження порушень прав на житло та власність (стаття 13 ЄКПЛ).
- **Доктрина "контексту хаосу":** У справі *Грузія проти Росії (II)* Суд встановив, що він може утриматися від детального розгляду подій, що відбувалися під час "активної фази бойових дій" у "контексті хаосу", коли важко встановити факти та застосувати стандарти Конвенції до конкретних військових операцій. Однак, як зазначалося, це не звільняє державу від процесуального обов'язку розслідувати можливі порушення після завершення активної фази [125].

Ці принципи свідчать про те, що ЄСПЛ покладає на держави значні позитивні обов'язки щодо захисту житла та власності навіть у складних умовах збройного конфлікту. Особливо важливими є обов'язки щодо проведення розслідувань та надання ефективних засобів правового захисту, включаючи компенсацію. Навіть якщо руйнування спричинені діями супротивної сторони, держава, на території якої це сталося, несе відповідальність за належне реагування на ці події в межах своєї юрисдикції.

Можна з впевненістю сказати, що Україна дотримується всіх міжнародних зобов'язань, проте росія просто відмовилась виконувати рішення ЄСПЛ, що ускладнює дотримання права на недоторканість житла в Україні [126].

Досвід інших держав, що перебувають в умовах тривалих конфліктів або боротьби з тероризмом, може бути корисним для України.

Ізраїль – один з прикладів країни, де діє постійний режим підвищеної безпеки, подібний до надзвичайного або воєнного стану. В Ізраїлі формально вже багато десятиліть діє режим надзвичайного стану

Надзвичайний стан в Ізраїлі був спочатку санкціонований статтею 9 Закону про адміністрацію та правопорядок 1948 року та безперервно діє в Державі Ізраїль з моменту її заснування в травні 1948 року. Цей оригінальний ордонанс задумувався як тимчасовий захід. Декларація була зроблена на тлі арабо-ізраїльської війни 1948 року, яка почалася одразу після проголошення незалежності Ізраїлю. Пізніше надзвичайний стан був формалізований у Основному законі: Уряд у 1992 році та наразі ґрунтується на §38 версії 2001 року. З 1992 року термін дії декларацій обмежений одним роком, але вони можуть поновлюватися без обмежень, що Кнесет постійно робить [127].

Триваючий надзвичайний стан зберігається частково тому, що численні закони містять положення, які залежать від його існування; скасування надзвичайного стану призведе до анулювання цих положень [128].

Після нападу ХАМАС 7 жовтня 2023 року ізраїльський уряд оголосив "особливу ситуацію" на внутрішньому фронті та війну проти ХАМАС. Кабінет безпеки Ізраїлю застосував статтю 40(а) Основного закон. Резолюція 941, прийнята 8 жовтня 2023 року, продовжила дію особливого стану [129],[130].

Однак надзвичайні повноваження органів влади збалансовуються розвинутими механізмами контролю.

Правове регулювання в Ізраїлі дозволяє у виключних випадках проводити обшуки і вилучення без судового ордеру, але з чіткими умовами і наступним контролем. Приміром, у 2023 році Кнесет ухвалив спеціальний закон як тимчасовий захід для боротьби з масовим озброєнням у злочинців. Цим законом на один рік надано право поліції і військовим проводити обшуки в помешканнях без ордеру суду, якщо є обґрунтована підозра наявності зброї чи доказів торгівлі зброєю, і якщо зволікання з обшуком може призвести до зникнення цих доказів. Тобто вводиться критерій невідкладності та неможливості вчасно отримати ордер. Водночас закон вимагає, щоб такий обшук був санкціонований посадовою особою вищого рангу (офіцером) і щоб про всі випадки застосування цього повноваження звітували перед

цивільною владою. Зокрема, поліція повинна надавати письмові звіти до парламентського Комітету з національної безпеки та Генерального прокурора про кількість виданих дозволів на обшуки без ордера, їхні підстави та результати (виявлену зброю тощо). До 1 квітня 2024 року також має бути надана інформація про кількість порушених справ за підсумками таких обшуків. Така прозорість дозволяє законодавцям контролювати, чи не зловживає поліція надзвичайними повноваженнями [131].

Судовий контроль в Ізраїлі здійснює Верховний суд (БАГАЦ), Верховний суд є важливим механізмом судового контролю за діями військових та правоохоронних органів. Він відомий тим, що часто розглядає петиції навіть під час активних військових операцій. Суд розглядав скарги від палестинців та ізраїльських правозахисних організацій щодо законності обшуків, знесення будинків та інших дій під час Інтифад та інших конфліктів. Хоча не всі скарги були задоволені, сам факт доступу до суду та можливість оперативного судового розгляду є важливим запобіжником. Суд іноді ставав на бік позивачів, коригуючи дії військових. Однак суд також піддавався критиці за те, що часто віддавав перевагу міркуванням безпеки та підтримував політику уряду, навіть ту, яка вважається порушенням міжнародного права. Судова практика суду щодо знесення будинків, наприклад, була суперечливою, і деякі судді висловлювали занепокоєння щодо їхньої законності та ефективності як засобу стримування. Верховний суд також здійснює нагляд під час бойових дій, що видно з його ролі у консультуванні уряду щодо міжнародного права та його юрисдикції щодо перегляду дій уряду [132-134].

Велика Британія та конфлікт у Північній Ірландії: Під час конфлікту в Північній Ірландії (кінець 1960-х – 1998 роки) Велика Британія прийняла низку надзвичайних законів, включаючи Закон про надзвичайні положення (Північна Ірландія) 1973 року (ЕРА) . Ці закони надавали силам безпеки (поліції та армії) широкі повноваження, що виходили за межі звичайного законодавства. ЕРА дозволяв обшуки без ордера в визначених зонах, особливо в тих, що перебували під

особливим контролем через підвищену активність парамілітарних угруповань. Розділ 17 ЕРА дозволяв поліції входити та обшукувати приміщення без ордеру, якщо існувала обґрунтована підозра, що там перебуває особа, причетна до запланованого злочину. Розділ 18 надавав аналогічні повноваження військовим за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину або якщо вони підозрювали когось у тероризмі чи причетності до вибухових речовин або вогнепальної зброї [135].

Право на недоторканність житла навіть у воєнний час не є абсолютним – воно може обмежуватися, але не свавільно. Українське законодавство та практика пропонують низку гарантій, що проникнення до житла без судового рішення та здійснюється лише у виключних випадках і під контролем. Існують як внутрішні механізми (прокурорський нагляд, протоколи, відеофіксація), так і зовнішні (судовий розгляд, омбудсман). Європейські стандарти вимагають від держави відповідальності за кожне втручання у приватне життя навіть під час конфлікту, і Україна намагається цим стандартам відповідати. Водночас, для зміцнення верховенства права в ситуації війни варто врахувати виявлені проблеми та переймати найкращий зарубіжний досвід, аби забезпечити максимальний захист прав громадян без шкоди для обороноздатності держави.

Розділ 3 засвідчив складну, але загалом логічну структуру кримінально-правового регулювання посягань на недоторканність житла в Україні. Аналіз ч. 1 та ч. 2 ст. 162 КК України вказує на домінування гуманної судової практики при відсутності насильства і водночас на суттєву варіативність підходів у випадках кваліфікованих складів. Найбільші проблеми виникають у правозастосуванні: відсутність єдності у кваліфікації насильства, невиправдане уникнення окремими судами застосування частини 5 статті 36 КК (необхідна оборона при вторгненні до житла), а також фактична безкарність деяких працівників державних органів, що порушують право на недоторканність житла під час воєнного стану.

Законодавство містить потенціал для забезпечення належного балансу між захистом особистих прав і публічним інтересом (особливо в умовах війни), проте його реалізація на практиці потребує більшої послідовності. Судова практика демонструє готовність реагувати на очевидні порушення, але водночас залишається вразливою до прогалин, зокрема у сфері тлумачення «насильницького вторгнення» чи «іншого приміщення».

У міжнародному контексті право на житло не є абсолютним, однак втручання держави має залишатися законним, необхідним і пропорційним. Українське законодавство відповідає цим критеріям, але існують проблеми пов'язані з війною та воєнним станом. Вони потребують усунення. Отже, задля підвищення ефективності кримінально-правового захисту недоторканності житла в Україні необхідно:

- (1) уточнити терміни у ст. 36 ККУ;
- (2) забезпечити єдність тлумачення ч. 2 ст. 162 КК;
- (3) впровадити практичні механізми імплементації міжнародних стандартів, у тому числі — досвіду Ізраїлю та Великої Британії.

ВИСНОВКИ

У першому розділі роботи досліджено правову природу та генезу конституційного права на недоторканність житла, а також законодавчі гарантії його реалізації. Встановлено, що це право здавна визнається фундаментальною цінністю: ще в історичних правових актах українських земель забезпечувався захист житла та право особи на оборону свого помешкання від посягань, від норм «Руської Правди» та Статуту ВКЛ, які закріплювали особливий статус житла таким чином визнаючи право на недоторканність житла. Робили це шляхом декриміналізація вбивства злодіїв, які були виявлені у житлі чи напали на нього, а також, у випадку статуту ВКЛ, шляхом особливого порядку обшуку житла. Ця еволюція доводить нас до сучасного конституційного регулювання. Водночас практика радянського періоду виявила глибокі суперечності між деклараціями і реальним станом прав людини. Відновлення фактичного змісту цього права стало можливим лише після здобуття незалежності України, що знайшло своє втілення у Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах, а також у численних актах практики правозастосування. Нині недоторканність житла закріплена в Конституції України (ст. 30) як одне з основоположних прав людини, що гарантує громадянам захист приватного життя, особистої безпеки та недопущення свавільних вторгнень. Проаналізовано межі цього права і встановлено, що воно не є абсолютним: держава вправі втручатися у житло лише у випадках, прямо передбачених законом, і таке втручання повинно відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності, закріпленим як у національному законодавстві, так і в міжнародних стандартах у сфері прав людини. Таким чином, перший розділ підтвердив актуальність та значущість права на недоторканність житла для правопорядку України, особливо в умовах сучасних викликів.

У другому розділі здійснено детальний аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України («Порушення недоторканності житла»). Розкрито об'єкт цього кримінального правопорушення (конституційне право особи на недоторканність її житла та іншого володіння), об'єктивну сторону

(незаконне проникнення до житла чи іншого володіння або проведення в ньому незаконного обшуку чи огляду) та предмет посягання (житло або інше володіння, що перебуває у володінні особи). Визначено, що склад даного кримінального правопорушення має формальний характер: для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 162 достатньо самого факту протиправного проникнення до чужого житла (або іншого володіння) чи проведення там незаконного обшуку/огляду, без необхідності настання будь-яких наслідків. Суб'єктом кримінального правопорушення може бути будь-яка особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (службова ч.2), а суб'єктивна сторона передбачає прямий умисел на порушення недоторканності чужого житла. Дослідження виявило низку колізій та проблем кваліфікації цього кримінального правопорушення. Зокрема, звернуто увагу, що кваліфікуючі ознаки ч. 2 ст. 162 КК України («вчинено службовою особою» або «із застосуванням насильства») виписані нечітко. Через це можлива ситуація, коли службова особа підпадає під більш сувору відповідальність уже за сам факт незаконного проникнення, навіть якщо вона діяла поза межами службових повноважень. Акцентовано на потребі вдосконалення законодавчої конструкції задля розмежування випадків незаконного вторгнення, вчиненого посадовцем без використання службового статусу, від посягань, пов'язаних зі зловживанням владою. Також у розділі окреслено критерії відмежування порушення недоторканності житла від суміжних складів кримінальних правопорушень. Встановлено, що головним розмежувальним чинником є мета і характер посягання: якщо проникнення здійснюється з метою вчинення іншого кримінального правопорушення (наприклад, крадіжки чи насильства), діяння слід кваліфікувати за відповідною статтею КК (крадіжка, розбій тощо), тоді як самостійний склад ст. 162 КК застосовується у випадках, коли основна шкода полягає саме у посяганні на недоторканність житла. Зазначено, що на практиці таке розмежування інколи ускладнене, особливо коли наміри правопорушника до кінця не з'ясовані або коли вторгнення супроводжується насильством.

У третьому розділі проаналізовано особливості кримінальної відповідальності та судової практики за посягання на недоторканність житла. Дослідження реальних кримінальних справ за ст. 162 КК України показало, що за відсутності обтяжуючих обставин (насильства або участі службової особи) суди, як правило, призначають відносно м'які покарання. Найчастіше застосовуються штрафи або позбавлення волі з випробуванням, що свідчить про тенденцію до гуманізації відповідальності за незаконне проникнення, коли воно не спричинило додаткової шкоди. Водночас у справах з кваліфікуючими ознаками спостерігається неоднорідність підходів. Виявлено проблеми у правозастосуванні: відсутність єдності щодо кваліфікації дій із застосуванням насильства (суди по-різному трактують поняття «насильницького вторгнення»), непослідовність у призначенні суворіших санкцій за ч. 2 ст. 162 та випадки, коли частина 5 ст. 36 КК (умови необхідної оборони при захисті житла) не береться до уваги належним чином. Окремо відзначено випадки фактичної безкарності окремих посадових осіб, які під час дії воєнного стану порушували недоторканність житла (наприклад, примусово проникаючи до помешкань громадян) — такі правопорушення нерідко лишаються без адекватної кримінально-правової реакції. Зроблено висновок, що попри формальну наявність у законодавстві необхідних норм, їх реалізація у виняткових умовах виявляється неповною: законодавчі гарантії потребують більш послідовного втілення на практиці. Водночас наголошено, що в цілому судова практика за ст. 162 КК є достатньо усталеною у типових ситуаціях, а апеляційні та касаційні суди виправляють очевидні помилки (зокрема, скасовують вироки при грубих порушеннях притягнення до кримінальної відповідальності, як-от відсутність заяви потерпілого у справах). Проте існує складність, під час кваліфікації за ч.2 ст.162 чи утворює нанесення тілесних ушкоджень окремих склад кримінального правопорушення, чи нанесені побої поглинаються статтею 162. Аргументовано позицію, щодо необхідності кваліфікації тілесних ушкоджень, які були нанесені після проникнення до житла окремо і неможливість поглинання статтею 162 таких випадків. Таким чином, для підвищення ефективності захисту права на недоторканність житла необхідно

усунути виявлені недоліки та забезпечити єдність правозастосування, особливо в умовах підвищених ризиків для правопорядку.

Проведене комплексне дослідження має як наукову новизну, так і практичну значущість. Наукова новизна роботи полягає в тому, що проблематика кримінально-правової охорони недоторканності житла розглянута всебічно – від історичних витоків до сучасного стану – з урахуванням надзвичайних обставин сьогодення (зокрема, правових викликів воєнного часу) та вимог міжнародних стандартів. У рамках цього дослідження детально проаналізовано особливості застосування ст. 162 КК України в умовах воєнного стану та виявлено конкретні прогалини у законодавстві й правозастосуванні, які раніше не отримали достатнього висвітлення в юридичній літературі. Отримані результати доповнюють теорію кримінального права новими відомостями про функціонування механізмів захисту конституційних прав в екстремальних умовах та можуть слугувати підґрунтям для подальших досліджень. Практичне значення висновків полягає у можливості використання їх положень для вдосконалення кримінального законодавства та діяльності правоохоронних органів з метою посилення гарантій права на житло.

На підставі проведеного аналізу сформульовано конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності кримінально-правового захисту недоторканності житла. Зокрема, пропонується уточнити формулювання статті 36 КК України стосовно умов необхідної оборони при протиправному проникненні в житло та забезпечити єдність тлумачення кваліфікуючих ознак частини 2 статті 162 КК (шляхом відповідних роз'яснень Пленуму Верховного Суду або внесення змін до законодавства). Крім того, наголошується на доцільності впровадження механізмів імплементації найкращих міжнародних практик захисту недоторканності житла (з урахуванням досвіду Ізраїлю та Великої Британії) у вітчизняну правоохоронну практику. Реалізація запропонованих заходів сприятиме усуненню виявлених прогалин, забезпеченню єдиних підходів у правозастосуванні та зміцненню гарантій

конституційного права на житло в Україні відповідно до європейських стандартів, навіть в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с. ISBN 978-966-613-954-5.) с.18
2. Правда Руська. Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm> (дата звернення: 28.04.2025).
3. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. Pravo.by. URL: https://pravo.by/upload/pdf/pamjatniki-prava/Statut_1588_g_str.41_347_optim.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
4. Хрестоматія з історії вітчизняної держави і права, Х століття - 1917 рік [Текст] / МДУ ім. М.В. Ломоносова ; Сост. В. А. Томсинов - Москва : Зерцало, 1998 - 381 с. - ISBN 5-8078-0018-4.) с. 216
5. Повний звід законів кримінальних [Текст] : Укладення про покарання кримінальні. і виправ., зі вкл. тексту всіх статей Зводу законів, на які зазначено посилання в Укладенні про покарання, старого 1857 р. і нового 1866 р. видання / Сост. М. Хохловим. - Москва : Тип. Шюман і Глушкова, 1867, 574, IX с. ; 20 см. ISBN 978-5-458-11982-5. с. 423, 548-552
6. Познишев, С. В. Особлива частина російського кримінального права [Текст] : порівняльний нарис найважливіших відділів особливої частини старого і нового укладень / С. В. Познишев. - 3-е вид., випр. и доп. - М, 1912. - 499, VII . с. 153-154,156
7. Про недоторканність особи. 8 травня 1906 р. // Законодавчі припущення Партії народної свободи, 1905-1907 рр. - СПб., 1907. - С. 64-69; Державна дума. Скликання 4-е. Сесія 1-ша. Додатки до стенографічних звітів. - СПб., 1913. - Т. 1. - № 14.
8. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність [Текст] : зб. / упоряд. І. О. Кресіна ; відп. ред. Ю.С. Шемшученко ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – 2.вид. – К. : [б.в.], 2006. – 310 с. – ISBN 966-02-4045-7.
9. Декларація прав трудящого й експлуатованого народу. Історичний факультет Московського державного університету. URL: <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/declarat.htm> (дата звернення: 28.04.2025).
10. Конституція Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1924 р.) // Історичний факультет МДУ імені Ломоносова. – URL: <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1924.htm> (дата звернення: 30.04.2025).
11. Конституція Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1936 р.) // Історичний факультет МДУ імені Ломоносова. – URL: <https://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm> (дата звернення: 30.04.2025).
12. Закони про робітничу (робітничо-селянську) міліцію 1917–1920 рр. | Музей історії російських реформ імені П. А. Століпіна // *Музей історії російських реформ імені П. А. Століпіна*. – URL: <https://museumreforms.ru/node/13721> (дата звернення: 01.05.2025).

13. Кримінальний кодекс РСФРР 1922 р. // НДУ ВШЕ в Нижньому Новгороді – Національний дослідницький університет «Вища школа економіки». – URL: https://nnov.hse.ru/ba/law/igpr/sov_gos/ugkod_22 (дата звернення: 01.05.2025).

14. Конституція Української РСР 1937 року // Верховна Рада України. – URL: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html> (дата звернення: 01.05.2025).

15. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. № 8/160 // Вікіджерела. – URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Указ_Президиума_ВС_СССР_от_22.06.1941_№_8/160 (дата звернення: 01.05.2025).

16. Закон СРСР від 25 грудня 1958 року про затвердження Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік // *Електронна бібліотека Інституту економіки НАН України*. – URL: <https://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16067.htm> (дата звернення: 01.05.2025).

17. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 28.12.1960 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2001-05> (дата звернення: 01.05.2025).

18. Кримінальний кодекс РСФРР 1960 року // *КонсультантПлюс*. – URL: <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=4411#jKk8wjUSzl gFSIZV> (дата звернення: 01.05.2025).

19. Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР : Кодекс Української РСР; Закон, Кодекс від 28.12.1960 № 1001-05 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/ed19601228#Text>

20. Основи житлового законодавства Союзу РСР і союзних республік // Офіційний вебпортал парламенту України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5150400-81/ed19810624#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

21. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1977) // Офіційний вебпортал парламенту України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

22. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

23. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/card3#Files> (дата звернення: 01.05.2025).

24. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

25. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян : Закон

України від 16.01.2014 № 721-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року : Закон України від 23.02.2014 № 767-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-18#n84> (дата звернення: 01.05.2025).

27. Лосєв Ю. М. Захист приватної власності у римському праві / Ю. М. Лосєв. // Правова держава. – 2015. – № 18. – С. 14–21

28. Code pénal. – France : Legifrance, 1994.

29. Constitution of the United States of America. – Washington : Government Printing Office, 1789

30. Swedish Code of Judicial Procedure. – Stockholm : Norstedts Juridik, 1942

31. Європейський суд з прав людини. Прецеденти щодо України URL: <https://hudoc.echr.coe.int/uk>.

32. Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13.

33. Basic Law for the Federal Republic of Germany. – Bundesgesetzblatt, 1949.

34. Constitution of the Italian Republic. – Rome: Senato della Repubblica, 1947.

35. The Constitution of the Republic of Poland. – Warsaw: Sejm of the Republic of Poland, 1997.

36. The Constitution of the Kingdom of the Netherlands. – The Hague: Government of the Netherlands, 2018.

37. The Constitutional Act of Denmark. – Copenhagen: Folketinget, 1953.

38. Constitution of the Czech Republic. – Brno: Constitutional Court of the Czech Republic, 1993.

39. Kuznietsov, A. V. (2020). Nedotorkannist zhytla: yevropeiskyi dosvid ta ukrainska praktyka [Inviolability of housing: European experience and Ukrainian practice]. Yurydychna Dumka, (2), 23–29 [in Ukrainian]

40. Savchenko, O. P. (2016). Pravovi zvychai na ukrainskykh zemliakh u XVII–XVIII stolittiakh [Legal customs in Ukrainian lands in the 17th–18th centuries]. Yurydychnyi Zhurnal, (3), 54–59 [in Ukrainian].

41. Кримінальне право України: Загальна частина: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Астропринт, 2022. – 326 с. ISBN 978–966–927–872–2) с.70

42. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2016. – 375 с. ISBN 978-966-680-769-7) с.91

43. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [Текст] / Ю. В. Александров [та ін.] ; ред. С. С. Яценко. – 4-е вид., перероб. та доп. – К. : А.С.К., 2006. – 848 с. – (Нормативні документи та коментарі). – ISBN 966-539-464-9.

44. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. – Київ : ВД «Дакор», 2019. – 1384 с. ISBN 978-617-7679-03-4

45. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с. ISBN 978-966-458-156-8) с.129

46. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків: ХНУВС, 2020. 428с. ISBN 978-966-610-097-2

47. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 квітня 2018 року у справі № 569/1111/16-к (провадження № 13-14к18) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73532589> (дата звернення: 01.05.2025).

48. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

49. Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 1. – Ст. 1. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

50. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

51. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

52. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

53. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

54. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 жовтня 2024 року у справі № 466/525/22 (провадження № 51-7310кмо23) // Verdictum / LigaZakon. – URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/122272945> (дата звернення: 01.05.2025).

55. Постанова Верховного Суду від 06 вересня 2023 року у справі № 688/647/19 (провадження № 51-2840км23) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113357608> (дата звернення: 01.05.2025).

56. Жмур Ю. М. Кримінально-правовий захист недоторканності житла в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жмур Юлія Михайлівна ; наук. кер. С. В. Клименко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – С. 135-136

57. Постанова Верховного Суду України від 24 березня 2016 року у справі № 5-299кз15 // Verdictum / LigaZakon. – URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/57616386> (дата звернення: 01.05.2025).

58. Buckley v. the United Kingdom (application no. 20348/92) : judgment of 29 September 1996 // European Court of Human Rights. – URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58076> (дата звернення: 01.05.2025).

59. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / О. В. Попович, Л. В. Томаш, П. П. Латковський, А. Ю. Бабій. – Чернівці : [Чернівецький юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія»], 2022. – 319 с.) с.67-68

60. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

61. Вирок Сумського районного суду Сумської області від 14 грудня 2015 року у справі № 587/2691/15-к // Opendatabot. – URL: <https://opendatabot.ua/court/54416902-028827f462428d32ff3f4856c598c390> (дата звернення: 01.05.2025).

62. Вирок Рогатинського районного суду Івано-Франківської області від 26 січня 2017 року у справі № 349/1117/16-к (провадження № 1-кп/349/15/17) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/64332189>

63. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

64. Вирок Рогатинського районного суду Івано-Франківської області від 26 січня 2017 року у справі № 349/1117/16-к (провадження № 1-кп/349/15/17) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/64332189> (дата звернення: 01.05.2025).

65. Постанова Верховного Суду України від 24 березня 2016 року у справі № 5-299кз15 // Opendatabot. – URL: <https://opendatabot.ua/court/57616386-bf0ed99acfc2c7cbba5053255afa7893> (дата звернення: 01.05.2025).

66. Постанова Верховного Суду від 12 березня 2024 року у справі № 722/151/20 (провадження № 51-71км22) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/117757909> (дата звернення: 01.05.2025).

67. Постанова Верховного Суду від 20 грудня 2018 року у справі № 761/6142/15-к (провадження № 51-1348км18) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/78979949> (дата звернення: 01.05.2025).

68. Вирок апеляційного суду Черкаської області від 30 травня 2016 року у справі № 710/250/16-к (провадження № 11-кп/793/579/16) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/57964225> (дата звернення: 01.05.2025).

69. Ухвала апеляційного суду Херсонської області у справі № 660/515/15-к (провадження № 11-кп/791/548/2016) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58297129> (дата звернення: 01.05.2025).

70. Вирок Новоодеського районного суду Миколаївської області від 16 жовтня 2024 року у справі № 482/2043/18 (провадження № 1-кп/482/4/2024) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122310382> (дата звернення: 01.05.2025).

71. Вирок Черняхівського районного суду Житомирської області від 13 червня 2023 року у справі № 293/660/17 (провадження № 1-кп/293/16/2023) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111488842> (дата звернення: 01.05.2025).

72. Вирок Косівського районного суду Івано-Франківської області від 8 грудня 2020 року у справі № 346/6126/18 (провадження № 1-кп/347/16/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93375866> (дата звернення: 01.05.2025).

73. Вирок Кременчуцького районного суду Полтавської області від 29 липня 2020 року у справі № 536/1442/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90841090> (дата звернення: 01.05.2025).

74. Вирок Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 28 травня 2020 року у справі № 695/4398/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89496401> (дата звернення: 01.05.2025).

75. Ухвала Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 1 квітня 2020 року у справі № 576/1646/18 (провадження № 1-кп/576/11/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88539846> (дата звернення: 01.05.2025).

76. Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 24 лютого 2020 року у справі № 484/2438/17 (провадження № 1-кп/484/9/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87783296> (дата звернення: 01.05.2025).

77. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 19 лютого 2020 року у справі № 345/706/18 (провадження № 1-кп/345/28/2020) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87685979> (дата звернення: 01.05.2025).

78. Вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 18 лютого 2020 року у справі № 361/8803/18 (провадження № 1-кп/361/191/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87708056> (дата звернення: 01.05.2025).

79. Вирок Макарівського районного суду Київської області від 10 лютого 2020 року у справі № 370/3265/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87614168> (дата звернення: 01.05.2025).

80. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 5 лютого 2020 року у справі № 308/2257/18 // Єдиний державний реєстр судових

рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87378868> (дата звернення: 01.05.2025).

81. Вирок Вінницького районного суду Вінницької області від 31 січня 2020 року у справі № 128/1277/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87273894> (дата звернення: 01.05.2025).

82. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 29 січня 2020 року у справі № 183/4024/17 (провадження № 1-кп/183/132/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87217386> (дата звернення: 01.05.2025).

83. Вирок Липоводолинського районного суду Сумської області від 15 червня 2020 року у справі № 581/56/18 (провадження № 1-кп/581/1/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89816718> (дата звернення: 01.05.2025).

84. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 26 грудня 2018 року у справі № 640/9545/17 (провадження № 1-кп/640/186/18) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78867747> (дата звернення: 01.05.2025).

85. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 15 січня 2019 року у справі № 280/1018/16-к (провадження № 1-кп/280/17/19) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79229769> (дата звернення: 01.05.2025).

86. Вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 17 січня 2019 року у справі № 285/997/16-к (провадження № 1-кп/0285/81/19) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79255947> (дата звернення: 01.05.2025).

87. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 14 березня 2019 року у справі № 357/15421/18 (провадження № 1-кп/357/316/19) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80442399> (дата звернення: 01.05.2025).

88. Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 7 травня 2019 року у справі № 484/1581/17 (провадження № 1-кп/484/12/19) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81574841> (дата звернення: 01.05.2025).

89. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 8 травня 2019 року у справі № 243/1895/15-к (провадження № 1-кп/243/52/2019) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81590901> (дата звернення: 01.05.2025).

90. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 14 вересня 2020 року у справі № 607/20228/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91553728> (дата звернення: 01.05.2025).

91. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 17 жовтня 2019 року у справі № 303/7481/18 (провадження № 1-кп/303/54/19) // Єдиний

державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84999380> (дата звернення: 01.05.2025).

92. Вирок Немирівського районного суду Вінницької області від 26 січня 2021 року у справі № 140/2786/17 (провадження № 1-кп/930/22/21) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94401625> (дата звернення: 01.05.2025).

93. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 20 березня 2019 року у справі № 367/249/18 (провадження № 1-кп/367/155/2019) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80571518> (дата звернення: 01.05.2025).

94. Поліцейського засуджено до 5 років позбавлення волі // Пресслужба Чернігівської обласної прокуратури. – 01.09.2022. – URL: https://chrg.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=319040&fp=840 (дата звернення: 01.05.2025).

95. Вирок Полтавського апеляційного суду від 19 березня 2025 року у справі № 526/1390/22 (провадження № 11-кп/814/1066/25) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125993016> (дата звернення: 01.05.2025).

96. Вирок Дніпровського апеляційного суду від 12 березня 2025 року у справі № 215/3384/24 (провадження № 11-кп/803/1080/25) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125925926> (дата звернення: 01.05.2025).

97. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 4 березня 2025 року у справі № 125/2205/24 (провадження № 11-кп/801/295/2025) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125612223> (дата звернення: 01.05.2025).

98. Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 5 березня 2025 року у справі № 130/4809/25 (провадження № 11-кп/4809/26/25) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125871572> (дата звернення: 01.05.2025).

99. Вирок Херсонського апеляційного суду від 18 грудня 2024 року у справі № 766/13782/24 (провадження № 11-кп/819/502/24) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123846013> (дата звернення: 01.05.2025).

100. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 26 грудня 2018 року у справі № 640/9545/17 (провадження № 1-кп/640/186/18) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78867747> (дата звернення: 01.05.2025).

101. Фріс П. Л. До дискусії про застосування зброї для захисту права власності. – 04.04.2016. – URL: <https://uavz.org/do-diskusii-pro-zastosuvannya-zbroi-dlya-zakhystu-prava-vlasnosti/> (дата звернення: 01.05.2025).

102. Андрусак Г. М. Безмежна необхідна оборона (частина 5 статті 36 КК України): актуальні проблеми вдосконалення // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. – 2023. – Вип. 7. – DOI: [10.32782/2524-0374/2023-7/77](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/77). – URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/25195> (дата звернення: 01.05.2025).

103. Про судову практику у справах про необхідну оборону : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 1 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

104. Постанова Верховного Суду від 26 квітня 2018 року у справі № 342/538/14-к (провадження № 51-646км18) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73758539> (дата звернення: 01.05.2025).

105. Вирок Обухівського районного суду Київської області від 23 липня 2019 року у справі № 372/2598/19 (провадження № 1-кп-210/19) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83285331> (дата звернення: 01.05.2025).

106. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 3 липня 2020 року у справі № 303/2785/20 (провадження № 1-кп/303/509/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90178702> (дата звернення: 01.05.2025).

107. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпра від 23 липня 2020 року у справі № 199/9304/19 (провадження № 1-кп/199/232/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90548407> (дата звернення: 01.05.2025).

108. Вирок Піщанського районного суду Вінницької області від 9 вересня 2020 року у справі № 142/439/19 (провадження № 1-кп/142/47/20) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91513726> (дата звернення: 01.05.2025).

109. Вирок Любашівського районного суду Одеської області від 1 березня 2021 року у справі № 507/655/20 (провадження № 1-кп/507/10/2021) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95218466> (дата звернення: 01.05.2025).

110. Вирок Кременецького районного суду Тернопільської області від 23 листопада 2021 року у справі № 601/436/20 (провадження № 1-кп/601/30/2021) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101299183> (дата звернення: 01.05.2025).

111. Вирок Овідіопольського районного суду Одеської області від 29 лютого 2024 року у справі № 509/676/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117336634> (дата звернення: 01.05.2025).

112. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 19 березня 2024 року у справі № 336/7550/22 (провадження № 1-кп/336/411/2024) // Єдиний

державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117736567> (дата звернення: 01.05.2025).

113. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

114. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

115. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 жовтня 2024 року у справі № 466/525/22 (провадження № 51-7310кмо23) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272945> (дата звернення: 01.05.2025).

116. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

117. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1456 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

118. Войнова Н. Недоторканість житла: наскільки законним є проникнення в приміщення без згоди власника // Українська Гельсінська спілка з прав людини. – 21.09.2023. – URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/nedotorkanist-zhytla-naskilky-zakonnyim-ie-pronyknennia-v-prymishchennia-bez-zghody-vlasnyka/> (дата звернення: 01.05.2025).

119. Постанова Верховного Суду від 05 лютого 2025 року у справі № 160/2592/23 (адміністративне провадження № К/990/35899/24) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124951202> (дата звернення: 01.05.2025).

120. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 4.XI.1950 (зі змінами, внесеними Протоколами № 11 та № 14) // Рада Європи. – URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (дата звернення: 01.05.2025).

121. Case of Niemietz v. Germany (application no. 13710/88) : judgment of 16 December 1992 // European Court of Human Rights. – URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57887> (дата звернення: 01.05.2025).

122. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: право на повагу до приватного і сімейного життя. – Січень

2018 / пер. з англ. з доповненнями О. Дроздова, О. Дроздової. – URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_ENG.pdf) с.8-14 (дата звернення: 01.05.2025).

123. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР (зі змінами, внесеними Протоколом № 11) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Офіц. перекл. затв. МЗС України 27.01.2006. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 01.05.2025).

124. Ukraine – Derogation under Article 15 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 005), registered 14 February 2025 // Council of Europe – Treaty Office. – URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/by-non-member-states-of-the-coe-or-the-european-union?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=10&codePays=U> (дата звернення: 02.05.2025).

125. Armed conflicts: Factsheet – January 2023 // European Court of Human Rights. – This factsheet does not bind the Court and is not exhaustive. – URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_armed_conflicts_eng (дата звернення: 02.05.2025).

126. Федеральний закон від 11.06.2022 № 183-ФЗ «Про внесення змін до окремих законодавчих актів Російської Федерації та визнання такими, що втратили чинність, окремих положень законодавчих актів Російської Федерації» // Офіційний інтернет-портал правової інформації. – URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202206110028?index=4&rangeSize=1> (дата звернення: 02.05.2025).

127. Law and Administration Ordinance No. 1 of 5708-1948 // Adalah – The Legal Center for Arab Minority Rights in Israel. – URL: <https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/Public/files/Discriminatory-Laws-Database/English/49-Emergency-Orders-derived-from-Law-and-Administration-Ordinance-1948.pdf> (дата звернення: 02.05.2025).

128. Declaring a State of Emergency // The Knesset – Lexicon. – URL: <https://main.knesset.gov.il/en/about/lexicon/pages/declaringstateemergency.aspx> (дата звернення: 02.05.2025).

129. Levush R. Israel: Government Declares War and Special Situation on Home Front Following October 7 Hamas Attacks // Library of Congress – Global Legal Monitor. – 12.12.2023. – URL: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2023-12-11/israel-government-declares-war-and-special-situation-on-home-front-following-october-7-hamas-attacks/> (дата звернення: 02.05.2025).

130. Farley B. Israel’s Declaration of War on Hamas: A Modern Invocation of Recognized Belligerency? // Lieber Institute – Israel–Hamas 2024 Symposium. – 05.03.2024. – URL: <https://lieber.westpoint.edu/israels-declaration-war-hamas-modern-invocation-recognized-belligerency/> (дата звернення: 02.05.2025).

131. Levush R. Israel: Legislation Authorizes Warrantless Searches and Sanctions to Combat Unlawful Possession of Weapons // Library of Congress – Global Legal Monitor. – 04.05.2023. – URL: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2023-05-03/israel-legislation-authorizes-warrantless-searches-and-sanctions-to-combat-unlawful-possession-of-weapons/> (дата звернення: 02.05.2025).

132. Israel-OPT: Court overturns Israel's intifada law // ReliefWeb – The New Humanitarian. – 13.12.2006. – URL: <https://reliefweb.int/report/israel/israel-opt-court-overturns-israels-intifada-law> (дата звернення: 02.05.2025).

133. Rachmilovitz O. The Israeli Supreme Court on Military Demolition of Palestinian Homes // VERSA – Cardozo Law School. – 17.01.2016. – URL: <https://versa.cardozo.yu.edu/viewpoints/israeli-supreme-court-military-demolition-palestinian-homes> (дата звернення: 02.05.2025).

134. Cook J. Declining to intervene: Israel's Supreme Court and the Occupied Territories // ReliefWeb – Middle East Research and Information Project (MERIP). – 04.08.2003. – URL: <https://reliefweb.int/report/israel/declining-intervene-israels-supreme-court-and-occupied-territories> (дата звернення: 02.05.2025).

135. Northern Ireland (Emergency Provisions) Act 1973. – 1973 CHAPTER 53. – URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/53> (дата звернення: 02.05.2025).